

Régészeti kutatások Somogy megyében 2012–2015 között

HONTI SZILVIA¹, ARADI CSILLA², BALOGH CSILLA³, GYÖRGY LÁSZLÓ⁴,
KÖLTŐ LÁSZLÓ⁵, MOLNÁR ISTVÁN¹, NÉMETH PÉTER GERGELY¹,
SKRIBA-NAGY MÓNICA⁴, SOMOGYI KRISZTINA⁶, TOKAI ZITA MÁRIA⁴

¹ Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum, H-7400 Kaposvár, Fő u. 101., e-mail: somogyiregeszet@gmail.com

² Somogy Megyei Kormányhivatal, H-7400 Kaposvár, Csokonai u. 3., e-mail: aradi.csilla@kaposvar.gov.hu

³ Istanbul University Research Institute of Turkology, 34080 Fatih-Istanbul, Horhor Cad. Kavalalı Sok. 5/4. /
Szegedi Tudományegyetem Földtani és Őslénytani Tanszék, H-6722, Szeged, Egyetem utca 2., e-mail: csillabal@gmail.com

⁴ Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ, H-1113 Budapest, Daróczi út 3.,
e-mail: info@forsterkozpont.hu

⁵ H-7400 Kaposvár, Könyves K. u. 20., e-mail: koltolaszlo48@gmail.com

⁶ E-mail: lasinja@freemail.hu

Cs. ARADI, Cs. BALOGH, L. GYÖRGY, Sz. HONTI, L. KÖLTŐ, I. MOLNÁR, P. G. NÉMETH, M. SKRIBA-NAGY, K. SOMOGYI, Z. M. TOKAI: Archaeological research in Somogy county between 2012-2015.

Abstract: In the first half of the study excavation projects financed through grants are described during the 2012-2015 period (Bárdudvarnok, Iharos, Szökedencs, Órtilos, Zamárdi). In the second half the archaeological results of those preliminary excavations are dealt with which are connected to a given project e.g. the construction of Route No. 67., of the gas pipeline between Csombárd and Edde, and of the Southern Balaton sewage pipeline. At the end of the paper the outcome of various other projects - further preliminary excavations, find protection and archaeological observation are mentioned.

Keywords: animal shaped altar, Neolithic circular ditch, sarcophagus, Papal bull, font

Bevezetés

A tanulmány a 2012–2015 közötti régészeti kutatások közül elsőként a tervátásokat, a pályázati támogatásból végzett feltárásokat ismerteti (Bárdudvarnok, Iharos, Szökedencs, Órtilos, Zamárdi). A következőkben a projektekhez kapcsolódó megelőző feltárások, így a 67. számú főút, a Csombárd-Edde gázvezeték és a Dél-Balaton szennyvízvezeték építése előtti régészeti kutatási eredményeket ismerteti. A tanulmány végén a további megelőző feltárások, leletmentések és régészeti megfigyelések eredményeiről számol be.

Tervátások, pályázati támogatásból végzett feltárások

Bárdudvarnok – Barát-domb Aradi Csilla – Molnár István

A mai Bárdudvarnok határában állt egykor Somogy megye egyetlen premontrei prépostsága. A néhol kaposfőiként említett monostort 1252-ben I. Moys nádor fiai II. Moys (a későbbiekben maga is nádor) és Alexius mesterek, Szent Benedek tiszteletére alapították. Az épületegyüttes a török korban pusztult el, maradványai az újkorban még megfigyelhetőek voltak, később építőanyagát elhordták.

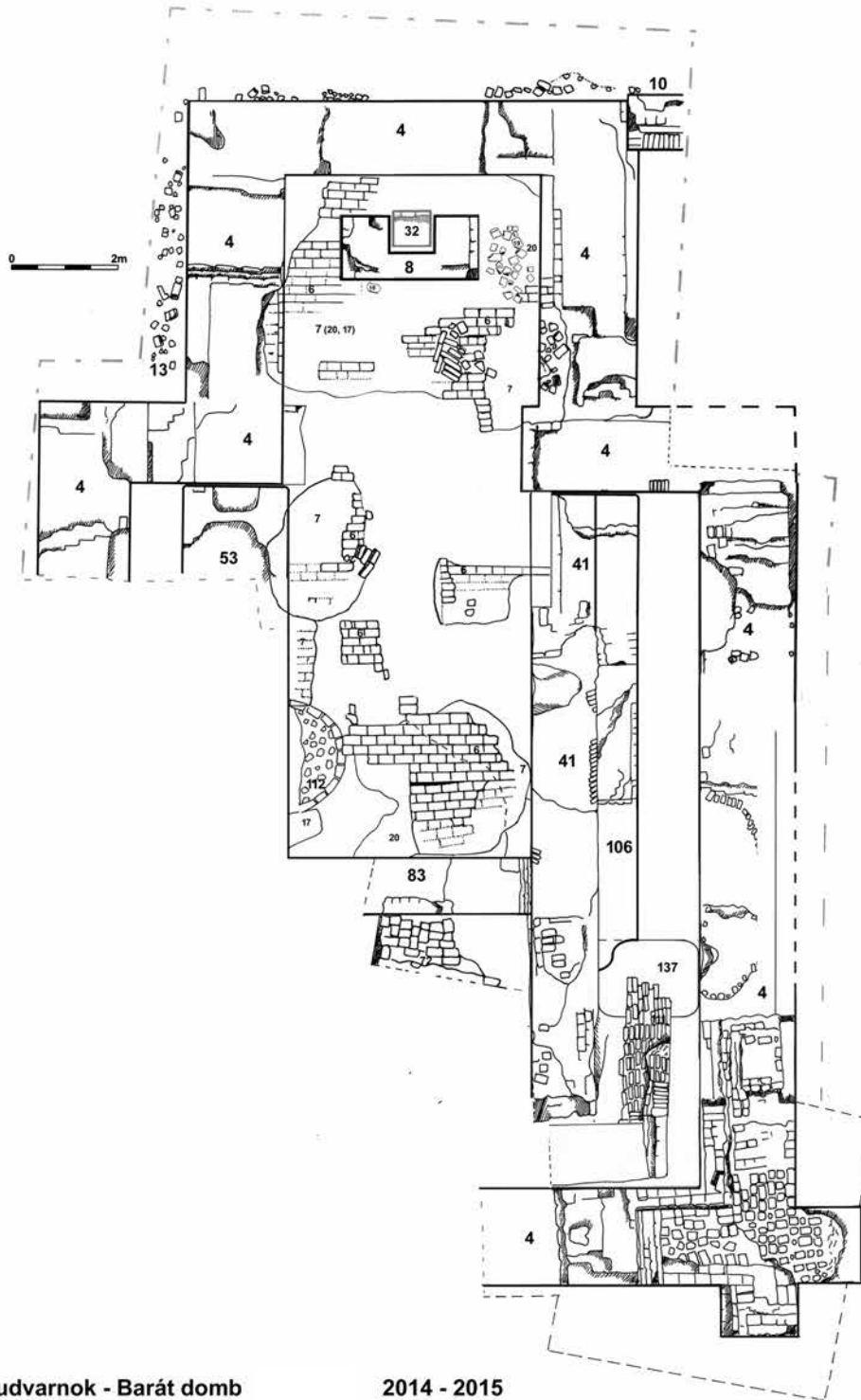
2014-ben és 2015-ben Nemzeti Kulturális Alap pályázatán nyert támogatásból kezdtük meg a prépostság feltárását.¹ A pályázathoz szükséges önrészt mindkét alkalommal Bárdudvarnok önkormányzata bocsátotta rendelkezésünkre, első évben a Porta Pacis lelkiyagorlatos házzal közösen.

2014-ben a templom keleti, 2015-ben középső és déli sávját tártuk fel, a feltárás megkezdése előtt Bertók Gábor talajradaros felmérést végzett, ez segítette a feltárandó terület pontos kijelölését. Egy nyugati toronypáros, egyenes szentélyzáródású, háromhajós épület képe rajzolódott ki a két évad során (1. ábra). Sajnos, jórészt csak alapjaiban maradt meg, több helyen az alapárkokból is kiszedték a téglákat. Felmenő fal maradványait két kisebb terület mellett leginkább a templom délnyugati sarkánál találtuk meg (II. tábla 3.). Az 5–6 téglasor magasan megmaradt falszakaszon a belső meszelés nyoma is látszik.

A háromhajós templom teljes szélessége alapján 14,3 m, szentélyénél 8,5 méter, az épület teljes hossza a támpillér nélkül 22,5 méter, azzal együtt 23,5 méter volt. A nagyméretű, impozáns templom viszonylag zömkebb, rövidebb alakját a mesterségesen egyenesre alakított dombon rendelkezésre álló kevés hellyel magyarázhatjuk. A külső falak alapozása nagyjából egy méter mély és 140–170 cm széles volt. Döntően habarcsba rakott téglasorokból állt, az alsó sorban töredékes téglákat használtak vagy egy ferde helyzetű téglasort tettek. A felmenő falak az alapoknál valamivel keskenyebbek, 120–130 cm-esek lehettek. A nyugati homlokzatnál megépülő tornyok erősítésére a falak folytatásában, L alakban támpilléreket építettek. A falak külső oldalához igazodtak, azoknál keskenyebbek, 140–150 cm-esek voltak. A déli 125 cm, a nyugati falnál lévő 100 cm hosszú volt.

A templom belsejében, a szentélyfalak folytatásában két, egymással és a külső falakkal is párhuzamos alapot találtunk, amelyekről úgy véljük, hogy a templomot 3 hajóra osztó pillérek sávalapozásai voltak.

¹ A Molnár István vezetésével és Aradi Csilla szakmai segítségével végzett feltáráson a múzeum dolgozói közül Nyári Zsolt, Stunya Péter, Cserép Tamás és Papp Zoltán vett részt.

Bárdudvarnok - Barát domb

2014 - 2015

1. ábra. Bárduvarnok – Barát-domb, a két ásatási évadban feltárt terület (Rajz: Nyári Zsolt)

A későbbi időszakban megvastagították ezeket. Az eredetileg 120–130 cm széles, méternél kissé mélyebb fal déli oldalához, egy 70–80 cm széles, de az előzőnél 30–40 cm-rel mélyebb alapfalat építettek. Az egykori pillérek közül kevés maradt, egy helyen találtak meg, mindössze két téglatorony magasán, az alapnál bentebb induló pillér meszelt alját. A pillér hosszát nem tudjuk megállapítani, a szélessége 80–100 cm lehetett. A főhajóhoz, szélessége felénél valamivel keskenyebb, mellékhajók csatlakoztak.

A templom padlózatát legalább háromszor megújították. A legkorábbi időszakhoz, a 13. század közepéhez, egy keményre döngölt réteget kapcsolhatunk, amelynek maradványait a templomhajó kis területe mellett csak a szentélyben tudtuk megfigyelni, a többi részen a temetkezések szétrombolták. Egy kis, 65x80 cm-es, négyzetes oltáralap is a korai időszakhoz köthető. Ezt már fedte egy késő középkori padló, amelyet az előzőnél magasabban, egy feltöltéssel kialakított ledöngölt rétegen, töredékes téglákból raktak ki. Utóbbi maradványai a szentély mellett a templomhajó több pontján is megfigyelhetők voltak. A szentélyben legkésőbb ekkor megépült egy nagyméretű, 260x128 m-es U alakú oltáralapozás. Ennek elkészítései a korai időszakhoz tartozó sírt felszedtek, a maradványokat elvitték, a gödröt a két padlószint közöttihez hasonló téglatornyelű réteggel töltötték be. A többitől elkülönítve, előkelő helyen, a korai oltár közelébe helyezték, majd az átépítéskor gondosan felszedett temetkezésben az alapító egykori sírját sejtethetik.

Erre az időszakra tehetjük a pillérek sávalapjának szélesítését, ami egyszerre történhetett a főhajó nyugati részébe épített, É-D-i irányú alapfal lehelyezésével, nagyjából annak vonaláig tart. A kereszt irányú fal viszonylag keskeny (kb. 105 cm széles), de jelentős, 230 cm mélységű. A tetején vékonyabb téglából rakott sor volt, ez már a felmenő fal maradványa, ennek indulási szintje és a számos, az alapozás által rombolt temetkezés alapján, a 2. korszak padlójával nagyjából egy időszakra köthetjük megépítését. Feltehetően nem egyszerű karzat alapozása, nagy mélysége alapján torony, esetleg a nyugati templomrész westwerk-szerű átalakítása is kapcsolható lenne hozzá – remélhetőleg a templom hiányzó részének kibontása választ ad erre a kérdésre. Természetesen a mély alapozást az is magyarázhatja, hogy már lazább sírföldbe kellett ásni. Ehhez az átalakításhoz kapcsolódhat, hogy – úgy tűnik – a délnyugati torony belső, keleti alapfala kiszedésre került.

A főhajó északi részén, az északabbi sávalap déli oldalához építve, egy félköríves alapozást találtak. Ennek belsejében törmelékes-habarcsos alapozás, a szélén téglatorony volt, utóbbi két sor magasságban maradt meg. Nem a legkorábbi időszak terméke, alatta sírok voltak, ráadásul a legkorábbi padlótól magasabban is van. A középső padlószint időszakához kapcsolható, feltehetően szószék alapozásának maradványa.

A legkésőbbi időszakban újra megemelték a padlót, egy habarcsos rétegre párhuzamos, észak-déli irányú téglatoronyokat helyezve (II. tábla 6.). A téglák a falban lévőknél nagyobbak, de vékonyabbak voltak, néhány

eredeti helyén volt, máshol csak a lenyomatuk látszott. Míg a korábbi időszakban a szentély padlószintje a hajónál magasabban volt, ekkor egy szintre kerültek. A szószék alapozását fedte ez a padló. A templom végleges pusztulásakor bedőlő falak maradványait ezen a szinten találtak meg, egy nagyobb, a padlót áttörő faldarab a boltozatból származhat.

A kolostori épületek nyoma a szentély DK-i sarkánál került elő. Az egykori külső járósíntet a templom körül több helyen sikerült azonosítani.

A templom belsejében a két évad során összesen 76. sírt vagy sírrészletet tártunk fel (II. t. 5.). A temetkezések a szentély nyugati harmadában kezdődnek, mindössze egyetlen (később az új oltár miatt rombolt és felszedett) sír volt ettől keletre, a korai oltárhoz közel. A szentély nyugati részén már több rétegben temetkeztek, de a sírok igazán a főhajóban, elsősorban annak keleti sávjában sűrűsödnek. 4–5 rétegben rombolják egymást, sokszor viszonylag mélyen, a legalsó padló szintjétől akár 2 m-re is voltak. A főhajó középső részén általában 2–3 rétegben voltak sírok, itt jól látszik, hogy eredetileg rendezetten, egymástól 50 cm-re lévő sorokba temetkeztek. Úgy tűnik, a már romos kolostort is használták temetkezési célra.

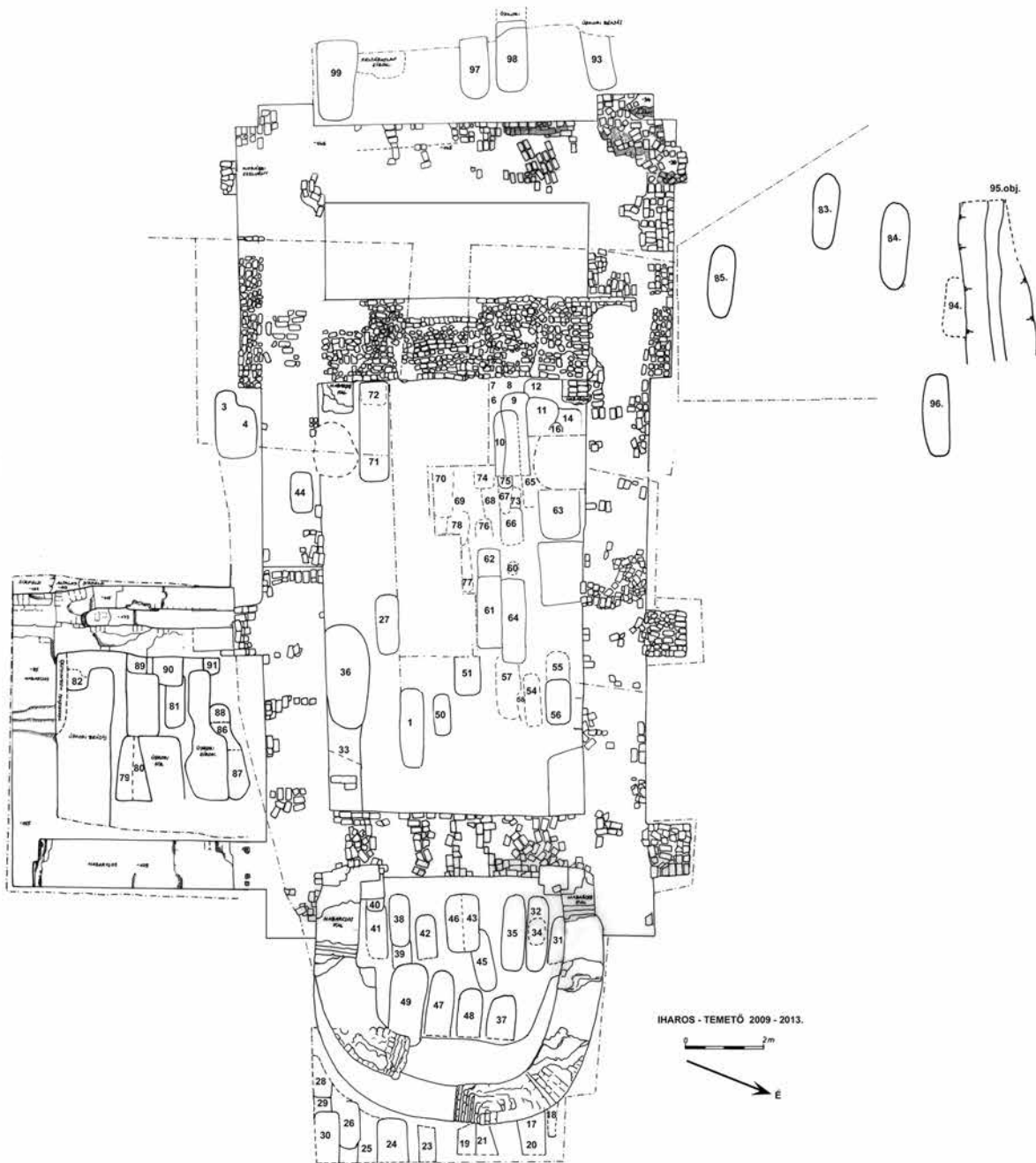
Az elhunytakat gyakran koporsóban temették el, amiről koporsószegek vagy fanyomok tanúskodnak. A sírok nagyobb része melléklet nélküli volt, a mellékletekben és szórványként gyűrűket (I. tábla 5.), övcsatokat, ruhakapcsokat, vereteket, és pénzeket találtak. A két évben összesen közel negyven érme került felszínre, sajnos döntő részük fémszerzővel, szórványként. A sírok közé - a növényi maradványok alapján eredetileg valószínűleg egy fadóbozba - elásva 21 bronzgyűrűt találtak (I. t. 6.).

A nagyszámú kerámiatöredék és vasszög mellett egy ólomplomba is előkerült, melyet eredetileg egy posztbálára rögzítettek (I. t. 9.). A monostor könyvtárának emléke két könyvveret és három könyvcsat. A templom üvegablakaira ólomfoglalatok darabja emlékeztet, az egykori harang több darabja is előkerült. Különleges lelet egy pápai ólobulla, amely IX. Bonifác pápa (1389–1404) egykori okleveléhez tartozott (I. t. 4.).

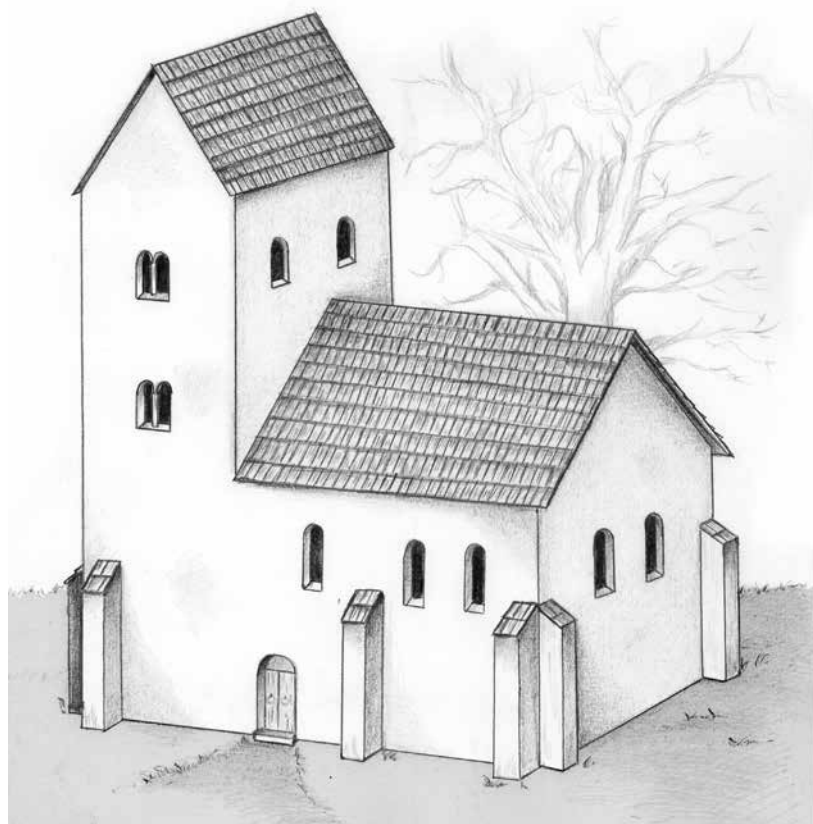
Iharos – Temető

Molnár István

2009-ben az iharosi fiatalokból álló Szent László Király Lovagrend hitelesítő feltárás végzésére kérte fel a Múzeumot. Korábban is ismert volt, hogy a ma is használt temetőben állt egykor a falu temploma, ennek pontos helyét szerettük volna megtalálni, létét igazolni. A faluval kapcsolatos első adatunk, 1269-ből való, ekkor egy oklevél Iharos fia Gergely comes öröklött birtokaként említi. Az általában Egyudei/Egudei előnévvel említett leszármazottai a következő évtizedekben több különböző birtok kapcsán említődnek, Iharosi birtokukról legközelebb egy 1330-as oklevélben olvashatunk. A templom építőiben és első kegyuraiban feltehetően őket tisztelhetjük. A templom első említése 1334-ben, a pápai tizedjegyzékben történik.

2. ábra. Iharos – Temető, összesítő térkép (Rajz: Nyári Zsolt)

3. ábra. Iharos – Temető, a templom elméleti rekonstrukciós rajza (Nyári Zsolt rajza)

A 14. század közepétől-végétől nagybirtokos családok (a 15. századra a Kanizsaiaké) birtokolták a települést. A templom a török időkben rossz állapotba került, majd a 18. században felújításon is átesett. Az első katonai felmérés idején még létezett, de állapota gyorsan romlott és 19. század első harmadában elbontották.

A Múzeum 2011-ben, 2012-ban majd 2013-ban és 2014-ban a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával folytatta a feltárást, minden évben a település önkormányzata biztosította a pályázathoz szükséges önrészt.² Sajnos felmenő fal maradványát nem találtuk meg, csak az alapozás nyomai maradtak meg, a 19. században nagyrészt ebből is kiszedték a téglákat, így általában csak az egykori alapárok változó mélységben megmaradt nyoma volt követhető. A késői rombolások, tereprendezések mélyen átforgatták a területet, ráadásul a korabeli járószint jóval magasabban lehetett a mainál, így egykori külső vagy belső járószintnek, padlónak nem maradt nyoma.

A feltárást végére rajzolódott ki az épület alaprajza, az évek során fokozatosan módosultak a térség megszokott templomépítészetiéből kiinduló elképzeléseink,³

itt az utolsó év eredményeiről számolunk be (2. ábra).

Az épületnek nyugaton egy téglalap alakú, templomhajónál alapozásában szélesebb, 11×6,6 méteres tornya volt (3. ábra). Feltételezhetjük, hogy a két épületrész földfeletti része egyforma széles volt, csak az alapfalak vastagsága különbözött. A torony masszív, 2,2 méter széles alapozása 28–29×5-6×13–14 cm nagyságú téglákból készült, 5–7 cm-es vastagságú agyagréteget döngöltek a téglasorok közé. Sarkain a falak meghosszabbításában, azoknál keskenyebb támpillér-alapozásokat bontottunk ki. A nyugati homlokzaton 55–70×130 cm-es, déli és északi toronyfal nyugati végéhez csatlakozva, 35–40×85 cm-es alapok voltak. A megmaradt téglák elhelyezkedése alapján a támpilléreket biztosan együtt építették a toronnyal. A támpillér-alapok kisebb méretének az lehet az oka, hogy a torony széles alapozásánál keskenyebb volt a felmenő fala, így a tornyot erősítő támpillér, részben a fal alapozására épült. Viszonylag magasan maradt meg a keleti toronyfal alapozásának középső része, amely talán arra utal, hogy itt nem volt álló fal, amit az alapozások újkori kiszedésekor követhettek, a torony az alsó részén nyílt lehetett a hajó felé. Alsó részén két vagy három ívvel nyitott, előcsarnokszerű térrel, az emeleti részén karzattal számolhatunk.

² A feltáráson Molnár István, Nyári Zsolt, Cserép Tamás, Balla Krisztián, Stunya Péter, Sipos Carmen, Varga Máté vett részt. Külön köszönöm Horváth Győző polgármester segítségét.

³ Az első évek feltárásról: Honti - Hajdú - Költő - Molnár István - Németh - Sipos: Régészeti feltárások Somogy megyében 2007–2011 között In. A Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum Közleményei 1.

114-117. A feltárásról hosszabb beszámoló jelent meg: Molnár István: Iharos középkori temploma. A fiatal középkoros régészek VI. konferenciájának tanulmánykötete. Megjelenés alatt.

A templom hajójának és vele egy szélességű szentélyének a toronyénál keskenyebb, 1,5–1,7 m széles, hasonló technikával, ugyanolyan téglából készülő alapozása volt. Az északi oldalon, a torony belső, keleti falától 4,2 métere a diadalív alapárkát találtuk meg, a déli oldalon lévő párja, az itteni erős bolygatás miatt, sajnos nem volt jól követhető. A diadalív-alapozástól keletre kissé mélyült az alapozás, a támpillérek is ekkor jelentkeztek. Idáig tarthatott a templom viszonylag kisebb méretű hajója, amelyhez egy nagyobb, a hajóval nagyjából megegyező méretű szentély csatlakozott. Szélességük is hasonló, belül nagyjából 6,9, kívül 10 méter lehetett. A templomhajó kis méretét ellensúlyozta, és talán magyarázza a széles torony alsó szintjének a hajó felé való megnyitása.

Az egyenes záródású szentély nyugati indulásánál merőleges helyzetű támpillérek álltak, amelyek közül az északi 120×130 cm-es alapozása maradt meg jobb állapotban (II. tábla 2.). A délkeleti és északkeleti sarkokon, a falak folytatásában, L alakban épült egy-egy újabb támpillér-pár. A keleti fal északi meghosszabbításában 120×150 cm-es, az északi és déli fal keleti meghosszabbításába 150 cm méter hosszú alapozású támpillérek voltak. A szentély keleti fala belül 11,25 m, külső oldalán 12,80 m-re van a torony keleti falától. A toronnyal együtt az épület 19,5 méter hosszú volt, tájolása a nyugat-keleti iránytól kissé délnyugat felé tért el. Téglából épült, csak két faragott kőtöredéket találtunk. Az épület egykori kifestéséről freskötöredékes vakolatdarabok tanúskodnak.

Az épület legkorábbi fázisaként azonosítható alapfalai nem metszenek sírokat, és a sírok a falakhoz igazodnak. A templomot jellegzetességei, szoba jöhető párhuzamai a 13–14. századra, azon belül is inkább a 13. század 2. felétől kelteznek. A 1330-as években, a pápai tizedjegyzékben már említik, és mivel másik templomnak nincs nyoma, feltehetően ekkor már állt.

A forrásokból tudjuk, hogy a templomot a török időkben, majd 18. században is megújították. Valamilyik ilyen átalakításhoz kapcsolódik az épület keleti irányú, félköríves záródású szentéllyel való bővítése, amellyel az épület hossza 25,5–26 méterre nőtt. Talán ekkor építhették a délről csatlakozó, 7,8×6 méteres sekrestyét is, amelynek széles alapozását az magyarázhatja, hogy 18. századi források alapján kétszintes volt, oratórium volt felette. Az átépítések számos sírt romboltak (II. tábla 1.).

Az évek során a temető 97 sírját tártuk fel. A templomon belül is számosat találtunk, amelyek a templomhajóra és a szentély nyugati felére terjedtek ki, több rétegben is rombolták egymást. Az újkori bolygatás miatt nem tudjuk, hogy a tornyot használták-e temetkezési célra. Valamikor a török időkben a már romos templomba is temetkezettek még. A templom körüli temető sírjaiból is többet kibontottunk. Nyugatra és északra igen ritkán, keleten és délen sűrűbben, több rétegben, egy-egy korszakban sorokba rendeződve helyezkedtek el. 2014-ben a templomtól 7–7,5 méterre feltártuk a temetőárok egy szakaszát. A sírokban a kor szokásainak megfelelően kevés mellékletet találtunk.

Babonás szokásra utalhat, hogy egy 50–59 év közötti férfi sírjának,⁴ a láb felőli sarkához, egy 15–16. századra keltezhető kést tettek.

A feltáráson igen szép leletanyag került elő, amelyből elsőként a nagyszámú könyvveret emelhető ki (I. t. 2–3, 8.). Az egykori templom felszereléséhez tartozott egy - sajnos csak töredékesen megmaradt - háromkaréjos, gótikus kereszt. A középkori harang több kisebb darabja is felszínre került. A templom egykori freskóiról nagyszámú töredék tanúskodik. A temető sírjaiban illetve szórványként több övcsatot, ruhacsatot, gombot, gyűrűt (I. t. 7.), bronztűt, nagyszámú pénzt találtunk. Kiemelkedően szép lelet egy aranyozott ezüst ruhakapocs (I. t. 1.).

Szőkedencs – Temető

Molnár István

A mai Szőkedencs községtől nagyjából 800 m-re keletre van a temetője, ahol egykor a falu temploma is állt. A település a budai káptalan birtoka volt, de világi birtokosai is ismertek, a templom első említése 1332-ben, a pápai tizedjegyzékben történik, a török alatt pusztult el.

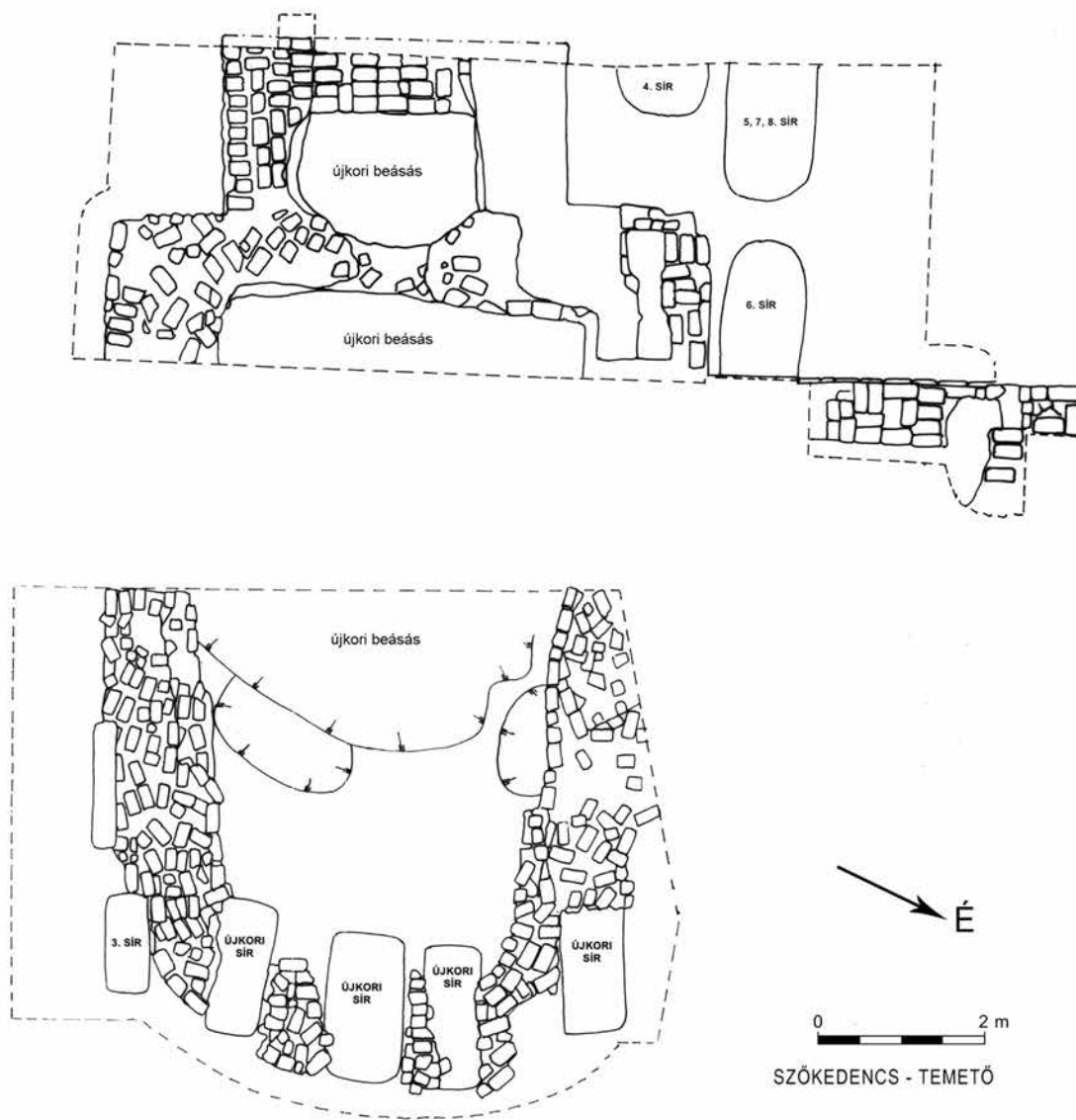
A régészeti munkák megkezdése a temetőben álló, egykor a templom mellé ültetett, „700 éves” hársfa megvédésére irányuló munkálatokhoz kapcsolódott. A fa megóvása céljából szükségessé vált a fa gyökérzetének földdel való elfedése, ezért egy alacsony fallal vették körbe, ennek építése előtt alapot ástak, körülárkolták. A munkát régészeti felügyelet mellett végezték, majd a templom kirajzolódó nyomai alapján egy tanúfallal kettéosztott területet jelöltünk ki, ahol 2010 októberében egy téglából épült, félköríves szentélyzáródású templom alapozásának K-i részét tártuk fel.⁵ 2012-ben a település vezetése kérte, hogy ássuk ki a még hiányzó és feltárható területet, ennek költségeit fedezték és közmunkásokkal is segítették a munkát.⁶ A 2012. augusztus 13. és 21. között végzett feltáráson egy 3,8×10 méteres szelvényt jelöltünk ki, melynek szélességét az újkori temető sírjaihoz meghagyott biztonsági sáv szabta meg.

A 19. században a romos, és már talán részben el is hordott, templom falait nagyobbrészt kiszedték, a belsejét valamikor ekkor szétásták, valószínűleg nem sokkal később egy egyenetlét is végeztek. Több újkori sír bolygatta a területet. Középkori külső járósínt nem tudtunk megfigyelni, a templom belsejében is csak kis területen maradt meg, az egykori szárazon rakott téglapadló maradványa.

4 A temető sírjainak antropológiai vizsgálatát Ósz Brigitta végezte el, segítségét köszönöm.

5 A 2010-ben végzett munkáról: Honti - Hajdú - Költő - Molnár - Németh - Sijos: Régészeti feltárások Somogy megyében 2007–2011 között. In: A kaposvári Rippl-Rónai Múzeum közleményei 1. 113-114. A feltárásról hosszabb beszámoló jelent meg: Molnár István: A középkori Szőkedencs és temploma. In: A múltunk kútja. A fiatal középkoros régészek V. konferenciájának tanulmánykötete. 215-226.

6 A feltáráson a múzeum dolgozói közül Molnár István és Nyári Zsolt vett részt. Külön köszönöm Komári József polgármester segítségét.

4. ábra. Szökedencs – Temető, összesítő térkép (Rajz: Nyári Zsolt)

5. ábra. Szőkedencs – Temető, a templom elméleti rekonstrukciós rajza (Nyári Zsolt rajza)

A feltárás eredményei alapján az épület több periódusát valószínűsíthetjük. Első lépésben – feltehetően valamikor a 12–13. században – egy félköríves szentélyzáródású, NyDNY – KÉK-i tájolású templom épült (4–5. ábra). Alaprajza nem egészen szabályos, az É-i részen mintha jobban kiszélesedne, de a fa gyökérzete miatt ez a rész nem volt rendesen kutatható. A sekrestye fala is itt indult. Sajnos, főleg az alapokat találtuk meg. Mindössze a hajó ÉNy-i sarkánál maradt 2–3, a DNY-i saroknál és a D-i falon 1 téglasor a felmenő falból is.

A hajó alapozása téglasorokból és közéjük döngölt agyagból állt. Az alap 120–140 cm széles volt, nagyjából 130 cm, (7–8 téglasor) mélyen maradt meg. 14–15×30×5–6 cm nagyságú téglákkal alapozták. A széleken egész, szabályos hosszanti helyzetű, a sorok közepén töredékes, szabálytalan helyzetű téglákat használtak. A téglasorok közé agyagot döngöltek, ez 4–8 cm vastag. Az ÉNy-i sarkánál érzékelhető volt egy vékony meszes réteg az alapozás tetején a falak alatt. A habarcsba rakott téglából készült felmenő falak megtalált maradványai az alapozás széléig értek, 120–130 cm szélesek voltak. Tégláik hasonlóak, mint az alapban. A két ásatási évad eredményei alapján a templom külső mérete 10,2×7,2 méter, a belső átmérője 7,6×4,6 körül lehetett.

Feltehetően valamivel később az épülethez egy téglalap alaprajzú, 2,5×4,1 méteres külső, nagyjából 1,3×2,5 méteres belső átmérőjű nyugati tornyot emeltek, melynek keleti falát a templom nyugati fala alkotta (II. t. 4.). A torony alapozása hasonló, mint a hajóé, 120–130 cm széles. A téglák hasonló méretűek, mint a hajó alapozásánál, de szabályosabban, szorosabban állnak. Az alapozás 110 cm mélységű. Egy kb. 10 cm-es, kissé téglatörmeléken agyagréteg felett volt 9 sor agyagba rakott téglá. A torony déli fala alatt kevertébb a talaj, és nem az altalajra rakták az alapozást. Csontokat – amennyire alá tudtunk bontani – nem találtunk az egyenes falú beásás betöltésében, de feltehetően sír lehetett. Mindez arra utalhat, hogy feltehetően egy valamivel későbbi fázisban, és nem a templom többi részével együtt épülhetett a torony.

Később – feltehetően a 14–15. században – a hajó É-i falához egy sekrestye épült. 2010-ben a K-i falának indulását, majd 2012-ben a Ny-i falát is megtaláltuk, utóbbi viszonylag magasan, 6 téglasornyra maradt meg. Sajnos a helyiség belseje a fa gyökérzete miatt nem volt kibontható. A Ny-i fal 3,9–4 m hosszúnak bizonyult, így egy nagyjából 4×5 m-es, téglalap alaprajzú épületrészre gondolhatunk. Az alap 90 cm, a felmenő fal kissé keskenyebb, 70 cm széles volt. A sekrestye alapozásában 40 cm-es agyagréteg felett 7 sor habarcsba rakott téglá volt, majd a felmenő fal

kissé keskenyebb maradványai következtek. A sekrestye alapjában és felmenő falában 24×12×5–6 cm-es téglák voltak, kisebbek, mint a többi épületrészénél. A habarcs 1–1,5 cm vastag. A sekrestye ÉNy-i végén egy 54×60 cm-es támpillér alapozása volt. Ez 32×14–15 cm-es, a sekrestyéénél nagyobb téglákból állt. A középkori temető több egymást is metsző, melléklet nélküli sírját is feltártuk.

A templom az Árpád-korban épülhetett. Méretei, építőanyaga, technikája és a bővítés fokozatai tipikusnak mondhatóak a térségben, igazi különlegesség viszont az egykor mellette álló fa fennmaradása.

Órtilos – Zrínyi-Újvár

Költő László

A feltárás a Zrínyi-Újvár sáncrendszerének, belső szerkezetének kutatási programjának keretében, 2014. július 14–28. között zajlott a Somogy megyei Órtilos és a Zala megyei Belezna határában. A feltárást a Nemzeti Kulturális Alap támogatta, a feltárásokhoz a Hadtörténeti Közlemények, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, a Göcseji Múzeum és a Rippl-Rónai Múzeum is hozzájárult.

A régészeti kutatás Vándor László és Költő László vezetésével, Varga Máté közreműködésével, a 2006-os kisebb sánccátvágási kísérlettel eltekintve, 2010–2012 között, alapvetően két helyszínen, a vár belsejében, és azon kívül, a vár déli előterében folyt, melyet 2013-ban terjesztettünk ki a keleti sáncrendszer vizsgálatára.

2011 tavaszán a terület mélykeresővel történő átvizsgálása során az északi lejtő alsó részén egy vas kézigránát üres gömbje került elő, kiemelése közben átégett, agyagos földet lehetett megfigyelni. Ezen a területen 2012 márciusában készült újabb magnetométeres felmérés, amely egy egyenes, átégett vonalszerű jelenséget jelzett. A 2013-ban erre az anomáliára kijelölt, 2013/5. szelvény feltárása során megtaláltuk egy három soros cölöpszerkezettel megtámasztott védmű, az ún. sarkantyú bástya bekötő szakaszának egy darabját. Ennek a 10. számmal jelölt objektumnak a feltárását folytattuk 2014-ben, ahol újabb 7 cölöplyuk került elő (III. t. 4.). A szelvény ÉK-i végéhez illeszkedő újabb, 2,5×2 m-es szelvény (2014/4. sz.) üresnek bizonyult. A 2013/5. szelvénytől DK-re, a megtalált cölöpsor folytatásában nyitottunk egy újabb szelvényt (2014/2.), melyben bomba repeszdarabokat, égésnyomokat találtunk. Sajnos a lemélyítésig nem kerültek elő újabb cölöplyukak. Az emlékmű felé meghosszabbítottuk a 2013/4. szelvényt (2014/1. sz.), amelyben átégett réteg, kályhaszem töredék és téglák kerültek elő.

A vár belsejében folytattuk a központi épület falainak meghatározását. Ennek érdekében nyitottuk a 2014/3. sz. szelvényt, melyben megtaláltuk a korábbi V. és VI. sz. falak folytatását, valamint az „E” és „D” épületrészeket fűtő cserépkályhák omladékait (III. t. 3, 5.) Az omladékok között teljesen ép, több típusú lovag alakos, oroszlanos és griffes, valamint növényi ornamentikás kályhacsempét találtunk. (III. t. 1, 6.)

A 2014. évi kutatás az épület kialakításával és építésmódjával kapcsolatban megerősítette a korábbi megállá-

pításainkat, vagyis igazolódott, hogy az ÉK-i épületrész négyosztatú (6. ábra) Az „E” épületrészben megtalált kályhaomladék alapján bizonyos, hogy a kályha a falra támaszkodott, sőt bizonyos mértékig abba épülhetett bele.

A bontás során egyébként továbbra is jellegzetes 17. századi leletek, zömmel kályhaszemek töredékei, vasszegek, vaskapcsok, kisebb részben kályhacsempék darabjai és edénytöredékek kerültek elő.⁷ A „D” épületrészben, az 1. számú objektum (kályha) omladékai között egy korsótöredék nyakrézséhez tapadva pénzérmét, II. Mátyás körmöcbányai denárát (1611. v. 1617. évi veret)⁸ találtuk (III. t. 2.). Az előkerült leletek a restaurálás és a feldolgozás alatt ideiglenesen a Göcseji Múzeumba, ezt követően végleges helyükre, a Rippl-Rónai Múzeumba kerülnek.

Zamárdi – Réti földek

Balogh Csilla

Zamárdi város mai belterületén, a Rétföldi utca környékén húzódó avar kori temetőben, mely a hazai és a nemzetközi szakirodalomban is Zamárdi-Réti földek lelőhelynéven vált ismertté, 2015. július 17. és augusztus 8. között tervésatást végeztünk. A nyugat-kelet irányban kb. 400 m hosszan elnyúló temetőnek az északnyugati részében végeztük a feltárást, a 2495/7 hrsz-ú telken. A kutatott terület keletről csatlakozik a 2008-ban Molnár István által feltárt telekhez. A keskeny, téglalap alakú terület délnyugati kétharmadát humuszoltuk le, a 629 m²-nyi területen 68 objektum feltárására került sor.

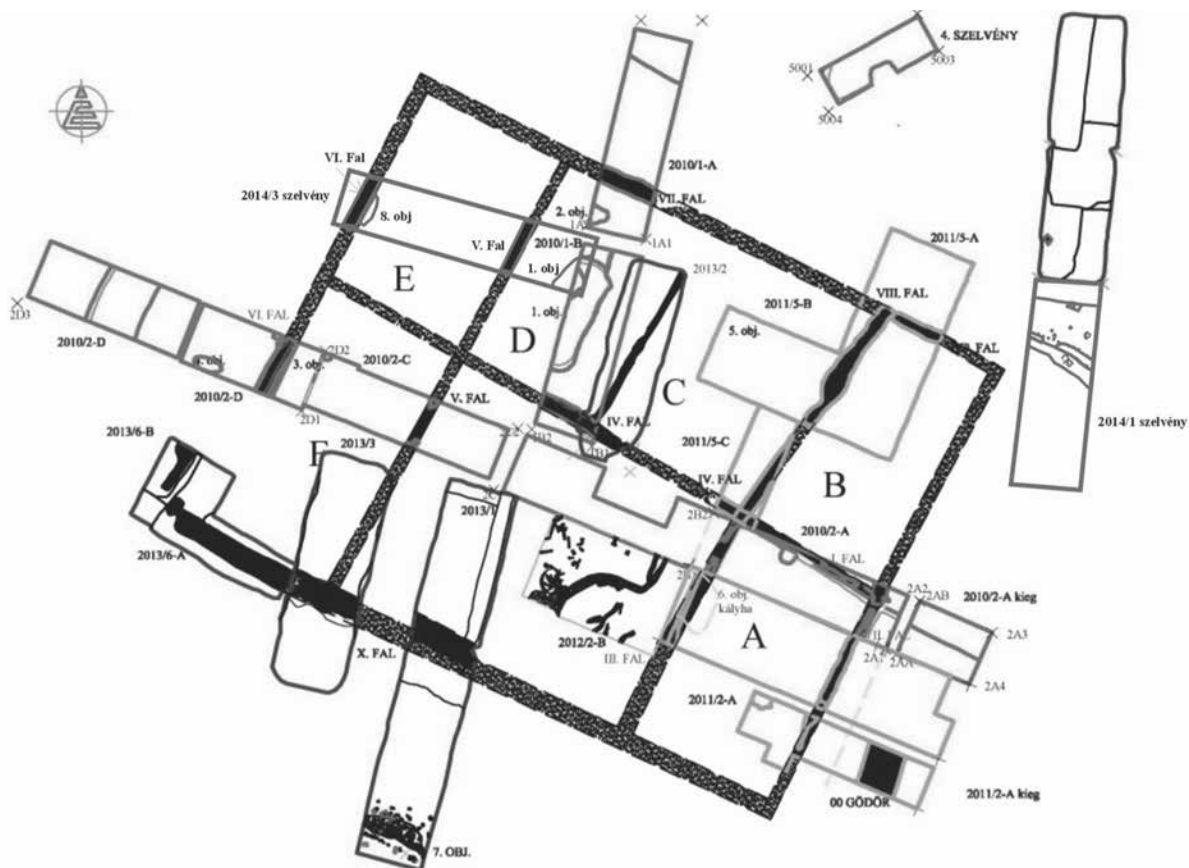
Az objektumok között 53 avar kori sír volt, így ezekkel együtt a temetőből 2506 sír vált eddig ismeretté. A feltárt sírok döntő többsége rabolt volt, de ennek ellenére a bolygatás által általában nem érintett, a medencétől lefelé eső vázrészek mellől jól keltezhető, változatos régészeti leletanyag került elő. A filigrándíszes felhúzott lemezgömbös fülbevalók, a trasszírozott fonatdíszes lemezes övveretek és az öntött korongok tanúsága alapján, a temető e részét, a 7. század legvégén, a 8. század első évtizedeiben használták. A női sírokban a hosszan lecsüngő női öveket és az övekre függesztett, változatos díszkorongokat a sírok többségében sikerült megfigyelnünk, viseletük módját rekonstruálnunk (IV. t. 1–2.).⁹

A rablások, bolygatások ellenére a legtöbb sírban sikerült megfigyelnünk a ládakoporsók vasszerelékeinek rendszerét. A téglalap alakú deszkaporsókat a négy sarokban két-két keskenyebb, L alakú koporsópánttal erősítették össze, elkalapált fejű, hosszú vasszegekkel. Hasonló szegek a koporsók hosszanti oldalainál két vagy három, szélesebb L alakú vaspánttal rögzítették a koporsó fenék- és oldaldeszkáit. A koporsó fedelét, a

7 A feltáráson előkerült reprezentatív darabok szerepeltek a Magyar Nemzeti Galéria „Költő, hadvezér, államférfi - Zrínyi Miklós (1620-1664)” című kiállításán, az eddigi kutatás eredményei megjelentek a kiállítás katalógusában. (Vándor László: Zrínyi-Újvár régészeti kutatása. In: Költő, hadvezér, államférfi - Zrínyi Miklós (1620-1664) 78-95. MNG Kiadványai 2014/7. Bp. 2014.).

8 Huszár 1139. (RRM Isz.: 2014.2.2.)

9 A rekonstrukciós rajzokért Ambrus Editnek tartozom köszönettel.

6. ábra. Órtilos – Zrínyi-Újvár: A belső épület alaprajza

halott elhelyezése után, egy kisebb, ácskapocs alakú kapocccsal zárták le, melyet rendszerint a csontváz bal oldalán, a bal karcsonok környékén találtunk. Néhány sír esetében azonban a koporsó koponya felőli, rövidebb oldala mellől került elő (IV. t. 3.).

A sírokon kívül előkerült 12, többé-kevésbé a sírok sorába illeszkedő, a sírok Ny–K tájolásával megegyező, téglalap alakú gödrök, melyekben régészeti leletet nem találtunk. A gödrök hossza 80–200 cm, szélessége 70–110 cm között váltakozott, mélységük többnyire 25–40 cm volt, azonban néhány esetében a gödrök az altalajba 120–145 cm-ig is lemélyedtek. A kissé rézsút lefelé haladó oldalú, általában egyenetlen aljú gödrök közös sajátossága a viszonylag homogén, humuszos betöltés volt, ami arra utal, hogy nem sokáig voltak nyitva, hanem a kiásás után röviddel be is temették azokat. E gödrök mind méretükben, mind pedig betöltésük jellegében a síroknál megfigyelt rablóaknak nyezett felszínén jelentkező foltjához voltak hasonlóak. Ezért feltevésünk szerint e gödrök a sírokat kirablók által ásott kutatógödrök voltak, melyekkel az általuk a sorokba, szabályos rendbe feltételezett sírokat igyekeztek felderíteni. A sírok felkutatását célzó gödrök alapján – a feltárt temetőrész esetében legalábbis – joggal feltételezhetjük, hogy a sírok kirablása jól szervezett „csapatmunka” lehetett. A rabolt sírok esetében olyan pontossággal ástak rá a sírgödrökre,

hogy valószínűleg földhant vagy sírjel egyértelműen jelezte a helyét. Ugyanakkor ez alapján az is feltehető, hogy a sírok feldúlására a temetés után nem sokkal, legfeljebb néhány évtizeddel később kerülhetett sor, amikor még e jelek látszódtak. Mindössze két sír esetében nem találták el a sírokat a szisztematikusan kiásott kutatógödörrel, így azok bolygatatlank maradtak (2472. és 2483. objektum). A rabolt sírokban gyakran két koponya is volt, különböző vastagságú betöltéseken. Ez alapján feltehetjük, hogy egyszerre több sírt is kinyitottak, majd a rablás nyomainak eltüntetése érdekében betemették ugyan azokat, de arra nem fordítottak gondot, hogy a kihúzkodott csontokat hogyan „dobálják” vissza.

A temetkezések és az azokkal összefüggésbe hozható további gödrök mellett, a temető északnyugati szélénél egy közel Ny–K-i irányban futó, többször megújított és gondosan karban tartott árok szakaszát találtuk meg, melynek egy része már a 2008. évben kutatót felületen is jelentkezett (2380. objektum). Az árok avar kori voltát, az azt vágó sírok alapján valószínűsítjük. Feltételezésünk szerint az árok egy időben temetőároként szolgálhatott, de egy idő után „túlélte” rajta a temető és funkcióját veszítette. Ezen előzetes feltételezésünket a további szakaszainak feltárása bizonyíthatja vagy cáfolhatja.

Az avar kori objektumokon kívül néhány kerámia-töredék alapján *késő középkor*nak meghatározható árok részlete (2466. objektum) került feltárássra, mely feltehetően a *Templomtól délre* lelőhelynéven ismert késő középkori településhez tartozhat.

Az 1998-ban abbamaradt, nagy kiterjedésű, jelentős avar temető feltárását – a 2008. évi építkezést megelőző ásatás után – 2015-től a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészeti Tanszéke folytatja, a Zamárdi Önkormányzattal és a kaposvári Rippl-Rónai Múzeummal kötött kutatási együttműködés alapján. A tanácsadás keretében folyó kutatási program a Zamárdi Önkormányzat támogatásával, civil kezdeményezésre (Civil Régészeti Alap és Avar Kori Életmódrekonstrukciós és Kulturális Alapítvány) indult, mely a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészeti Tanszéke és az Ísztambul Egyetem Turkologiai Kutatóintézetének közös kutatási projektje.

A feltáráson Gulyás Bence, Czuppon Tamás, Szabó Géza régészek, Ambrus Edit grafikus, Marcsik An-tonia, Molnár Erika és Spekker Olga antropológusok, és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Régészeti Tanszéke, valamint az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézetének hallgatói mellett, lengyel, orosz, tatár és udmurt hallgatók vettek részt.

Projektekhez kapcsolódó megelőző feltárások

67. számú főút elkerülő szakaszai építése és burkolat megerősítése

A projekt előzményei és leírása

Tokai Zita Mária

Kaposvárt a Balatonnal összekötő, észak-déli irányú, 67. számú főút fejlesztése 2014–2015-ben ismét előtérbe került. A korábban elkészült Kaposfüred és Létrány elkerülők közötti 33 km hosszú, 45+912,13 – 78+850,64 kmsz közötti tervezési szakaszt 9 részre osztották. A vizsgálat a Somogyaszaló, Mernye, Mernyeszentmiklós, Vadépuszta, Somogybabod elkerülő utak és az azok közötti szakaszok 11,5 t-s burkolat megerősítéséhez kapcsolódó, 2×1 sávra bővítést tartalmazza. Ezt két egymással párhuzamosan futó projektként kezelte a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt.: az egyik a településeket elkerülő szakaszokat tartalmazza, melyek új nyomvonalon fognak haladni (I., III., V., VII. és IX. szakaszok), a másik projekt a köztük levő 67. számú főút 11,5 t-s burkolat megerősítését érintő II., IV., VI. és VIII. szakaszokat.

A vizsgálat alá vont terület örökségvédelmi hatástanulmányát a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságának Rippl-Rónai Múzeuma készítette, a vonatkozó területek terepbejárásával a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat megbízásából 2009-ben.¹⁰ E hatástanulmány a nyomvonal melletti területeket és a településeket keletről elkerülő szakaszokat vizsgálta.

2014-ben az Út-Test Kft. az Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központtól (továbbiakban MNM NÖK) Előzetes Régészeti Dokumentációt (továbbiakban ERD) rendelt meg a 67. sz. és 61. sz. főút (távlati M9) és az M7 autópálya közötti szakaszra.¹¹ Mivel a Múzeum által készített örökségvédelmi hatástanulmányban vizsgált nyomvonal jelentős hosszon megegyezett ezzel, így az adatgyűjtést és a terepbejárást is csak az újonnan kijelölt 19 km hosszú szakaszra terjesztették ki. Ez az ERD a településeket nyugatról elkerülő szakaszokat, valamint az I. szakasz két új nyomvonalváltozatát vizsgálta.

2014-ben a IX., Somogybabod elkerülő szakaszon az MNM NÖK 3 lelőhelyen már elvégezte a szükséges próbafeltárást. Az I., Somogyaszaló elkerülő szakasz, 2015-ben még tervezés alatt állt. Így ezen szakaszok nem képezték jelen projekt részét.

A vizsgált terület természetföldrajzi szempontból két kistáj, Nyugat-Külső-Somogy és Dél-Külső-Somogy területére terjed ki. Nyugat-Külső-Somogy kistájat domborzati szempontból meridionális völgyekkel közrefogott, észak-déli irányú hátak rendszere jellemzi. Déli részén a közepes hajlásszögű, lejtőpihenőkkel is tagolt, talajerózióval sok helyen sújtott lejtők vannak túlsúlyban. Kedvező domborzati adottság, hogy a hátak kelet-nyugati irányban lépcsős elrendezésűek. A magasabb központi tetőszinteket alacsonyabb peremi lejtős félsíkok, völgyvállak kísérik. A völgyvállak a dombhátak közötti meridionális völgyeknek igen jellegzetes térszíni alakzatai. A völgyek további sajátosságai a völgyi vízváltak, amelyek északi és déli kettős lefolyást eredményeznek. Dél-Külső-Somogy kistájat domborzati szempontból sokkal egyhangúbb térfelület jellemzi. A dél-külső-somogyi löszfelszínnek nevezett, átlag 130–160 tszf-i magasságú síkot északról határolja Nyugat-Külső-Somogy. A kistáj jellegzetes formái az egymással párhuzamosan lefutó, lapos völgyek és a köztes, viszonylag sík, teraszokra emlékeztető alacsony löszhátak.

Az érintett szakaszok a Tetves-patak és az Orci-patak völgyében, illetve azok nyugati partján húzódó domboldalakon fognak futni. A két patak vízváltakója Gamás és Felsőmocsolád között, Vadépuszta térségében húzódik. A Tetves-patak dél-északi folyásirányú, mely Balatonlellétől keletre torkollik a Balatonba. Felső szakasza erősen szabdalt, vízmosásokkal tarkított, míg az alsó szakasza síkvidékinek mondható. A Tetves völgyének egyenes szerkezeti folytatása az Orci-patak völgye. Ez észak-déli folyásirányú, mely Taszárnál torkollik a Kaposba.

2015 elején eldőlt, hogy melyik települést milyen irányból fogja elkerülni a 67. számú főút, így megindult a projekt által érintett régészeti lelőhelyek próbafeltárássainak előkészítése. Ezért 2015. június 15-18. és június 29 - július 14. között régészeti célú geofizikai kutatást végzett a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ (továbbiakban

¹⁰ 67. sz. főút Somogytúr–Kaposvár–Kaposfüred (46+741-78+851 km szelvények) közötti szakasz. Örökségvédelmi hatástanulmány. Kaposvár, 2009. Készítette: Honti Szilvia és Molnár István (Rippl-Rónai Múzeum).

¹¹ A 67. sz. és 61. sz. főút (távlati M9) és az M7 autópálya közötti szakasza, valamint az I. tervezési szakasz (Somogyaszaló elkerülő út) fejlesztése. Előzetes régészeti dokumentáció. Szombathely, 2014. Készítette: Tokai Zita Mária (MNM NÖK).

Szakasz száma	Szondák száma	Lelőhely száma	Lelőhelynév	Azonosító	Ásatásvezető	Feltérési eredmények / megjegyzés
III-IV.	1-13.	1.	Mernye - Mernye és Meryeszenthmíklós között	19389	György László	
IV.	14-19.	2.	Mernye - Országúti-dűlő	72185	György László	Árpád-kor
IV.	20-24.	3.	Mernye - Rézdomb	72183	György László	Újkőkör, rézkor, korai- középső bronzkor, korai vaskor, Árpád-kor
IV.	25-31.	4.	Mernye - Lótilos 1.	72187	György László	Újkőkör, késő-rézkor, Árpád-kor
IV.	32-33.	5.	Mernye - Lótilos 2.	72189	György László	
V.	34-53., 199.	6.	Mernye - Meryeszenthmíklós-Dél	72191	Skriba-Nagy Mónika	DVK, Badeni kultúra, Bolerázi csoport, római kori kelta, római, Árpád- és középkori
V.	54-60.	7.	Mernye - Meryeszenthmíklós és Orci-patak között	89573	Skriba-Nagy Mónika	Római kori kelta
V.	61-70.	8.	Mernye - Meryeszenthmíklóstól É-ra	89571	Skriba-Nagy Mónika	Őskor
V-VI.	71-91.	9.	Mernye - Meryeszenthmíklós-Országúti-dűlő 2.	72159	Skriba-Nagy Mónika	DVK, egyéb őskor, középkor
VI.	92-93.	10.	Mernye - Meryeszenthmíklós-Országúti-dűlő 3.	72161	Skriba-Nagy Mónika	Eredménytelen próbafeltárás
VI.	94-104.	11.	Felsőmocsolád - Kisbabapuszta-Malomi-dűlő 1.	72163	Tokai Zita Mária	DVK
VI.	105-109.	12.	Felsőmocsolád - Kisbabapuszta-Malomi-dűlő 2.	72165	Tokai Zita Mária	Eredménytelen próbafeltárás
VI.	110-121., 200-201.	13.	Felsőmocsolád - Kisbabapuszta	20545	Tokai Zita Mária	Balaton-Lasinja, Badeni, Kisapostagi kultúra, Árpád-kor-középkor
VI.	122-143.	14.	Gamás – Vadépusztai-mező 1.	72167	Molnár István	DVK, Balaton-Lasinja, Badeni, Somogyvár-Vinkovci kultúra, Árpád-kor
VI-VII.	144-163.	15.	Gamás – Vadépusztai-mező 2.	72169	Tokai Zita Mária	Lengyeli kultúra, korai bronzkor, Árpád-kortól késő-középkorig
VII.	164-171.	16.	Gamás - Vadépuszta-Vízválasztó	72171	Németh Péter Gergely	Eredménytelen próbafeltárás
VII-VIII.	172-173.	17.	Gamás - Felső-mező	72027	Németh Péter Gergely	Eredménytelen, részleges próbafeltárás
VIII.	174-178.	18.	Gamás - Diósi-dűlő	72029	Németh Péter Gergely	Eredménytelen, részleges próbafeltárás
VIII.	179-183.	19.	Gamás - Jazvina	26638	Németh Péter Gergely	Eredménytelen próbafeltárás
VIII.	184-192.	20.	Gamás -Országúti-Studenca	72173	Németh Péter Gergely	Bizonytalan középkor
VIII.	193-198.	21.	Somogybabod - Tetvesi-mező	72033	Molnár István	Kelta-kor

7. ábra. A 67-es út Somogyaszaló-Somogybabod közötti elkerülő szakaszai és 11,5 tonnás megújítása projektjének régészeti lelőhelyei

Forster Központ).¹² A felméréshez Sensys DLM típusú, Fluxgate szondákkal mérő műszert használtunk, melylyel a föld mágneses terének változásait felhasználva lehet kimutatni a felszín alatt levő természetes vagy mesterséges eredetű jelenségeket, bolygatásokat. A gradiens mérés során két egymás felett elhelyezkedő szondával egy időben, a szondák által mért térértékek különbségét alapul véve és elosztva a szondák távolságával, kapható meg pontonként a mágneses tér vertikális gradiensének nagysága. A földben lévő fémtárgyaknak van a legjobb mágnesezhetőségük, ezek jelentős mértékben zavarhatják a mérést. Kizárólag a mérés alapján az azonosított jel korát jellemzően nem lehet megállapítani, legfeljebb szerkezeti, formai jegyek alapján lehet egyes esetekben erre következtetni. A kutatási területen egyszerre öt szondapárral végeztünk mérést, melyek egymástól 50 cm-re kerültek elhelyezésre, a mérési pontok távolsága a szelvények mentén 10 cm volt. Optimális esetben a mérés során a műszer hozzávetőleg 0,75 – 1 m mélységig vizsgálja át a talajt, ebből a maximális mélységből szolgáltat számunkra információkat a mérési területre jellemző talajtípus függvényében. A geofizikai felmérés sarokpontjait Leica VIVA GS08plus GNSS külső antennával rendelkező térinformatikai GPS-szel, centiméteres vízszintes pontossággal határoztuk meg.

A településeket elkerülő szakaszok nyomvonalainak vizsgálata során összesen 94 450 m² terület geofizikai kutatását végeztük el. Ennek során 6 régészeti lelőhely területét, illetve közvetlen környezetét vizsgáltuk, melyek délről északra haladva a következők: Mernye – Mernye és Mernyeszentmiklós között (19389), Mernye – Mernyeszentmiklós-Dél (72191), Mernye – Mernyeszentmiklós-Országúti-dűlő 2. (72159), Gamás – Vadépusztai-mező 2. (72169), Gamás – Vadépusztai-Vízválasztó (72171), Gamás – Felső-mező (72027). Ezekon kívül Mernyeszentmiklós határában olyan területeken végeztünk még kutatásokat, melyeket más módszerekkel korábban nem lehetett vizsgálni, mivel rétfedte. Ennek során két új, eddig ismeretlen régészeti lelőhelyet észleltünk, melyek a Mernye – Mernyeszentmiklós és Orci-patak között, valamint Mernye – Mernyeszentmiklóstól É-ra nevet kapták.

A 67. számú főút 11,5 t-s burkolat megerősítésére váró szakaszok nyomvonalainak vizsgálata során összesen 125.215 m² terület geofizikai kutatását végeztük el. Ennek során 17 régészeti lelőhely területét, illetve közvetlen közelét vizsgáltuk melyek a következők: Mernye – Mernye és Mernyeszentmiklós között (19389), Mernye – Lótilos 1. (72187), Mernye – Lótilos 2. (72189), Mernye – Országúti-dűlő (72185), Mernye – Rézdomb (72183), Mernye – Mernyeszentmiklós-Országúti-dűlő 2. (72159), Mernye – Mernyeszentmiklós-Országúti-dűlő 3. (72161), Felsőmocsolád – Kisbaba-pusztá (20545), Felsőmocsolád

– Kisbabapusztá-Malomi-dűlő 1. (72163), Felsőmocsolád – Kisbabapusztá-Malomi-dűlő 2. (72165), Gamás – Vadépusztai-mező 1. (72167), Gamás – Vadépusztai-mező 2. (72169), Gamás – Felső-mező (72027), Gamás – Diósi-dűlő (72029), Gamás – Jazvina (26638), Gamás – Országúti-Studenca (72173), Somogybabod – Tetvesi-mező (72033). Több lelőhely is éppen szakaszhatárra esik, így mindkét vizsgálati anyagban szerepel.

A geofizikai kutatás eredményeit felhasználva jeleltük ki a próbafeltárások kutatóárkainak a helyét. A próbafeltárásokat 2015. szeptember 24. és november 9. között végeztük el. E munkába a Forster Központ bevonta a területileg illetékes, Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeumot. Összesen 21 régészeti lelőhelyet kutatunk meg, melyből 15 helyszínen (1–13. és 15. lelőhelyek) a Forster Központ, 6 lelőhelyen (14. és 16–21. lelőhelyek) pedig a Múzeum dolgozott. A próbafeltárások ásatásvezető régészei a Forster Központ részéről György László, Skriba-Nagy Mónika és Tokai Zita Mária, a Múzeum részéről Molnár István és Németh Péter Gergely voltak. A teljes projekt geodéziai felmérését a Forster Központ munkatársa, Eke István régész-térinformatikus végezte. A projekt szakmai felelőse Tokai Zita Mária volt. A régészeti leletek végleges őrzési helye a Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum (továbbiakban: RRM) lesz.

A próbafeltárások gépi humuszolása egymással párhuzamosan, összesen 5 géppel történt 2015. szeptember 24. és október 6. között. Ezután kezdődött meg a kézi feltárás. A lelőhelyek számozása a 67. számú főút km-szelvényeivel megegyezően, délről észak felé növekszenek, ezt követi a lelőhelyek leírása is.

A vizsgált terület a déli részen, Mernye és Mernyeszentmiklós között, a főút nyugati oldalán halad, és Mernyeszentmiklós előtt keresztezi a főutat, majd a települést keletről kerüli meg. Ezután egészen Vadépusztáig, az út keleti oldala mellett dolgoztunk. A települést szintén keletről kerüli el a tervezett út nyomvonala, majd az út nyugati oldalán fut Jazvinapusztáig. Innen először az út keleti, majd közvetlen Somogybabod előtt az út nyugati oldalán jeleltük ki a kutatóárkokat.

A tervezett beruházás kapcsán összesen 21 lelőhely próbafeltárását végeztük el, melyekre eredetileg 198 kutatóárkot, majd a munkák során még további három, azaz összesen 201 kutatóárkot jeleltünk ki, melyeket a mellékelt táblázat foglal össze (7. ábra).

Mernye – Országúti-dűlő György László

A lelőhely Mernye közelében, a községtől északra, a 67. sz. főút nyugati oldalán található. Ezen a területen 2009-ben Molnár István végzett terepbejárást, melynek során bronzkori telepnyomokat talált. A próbafeltárást megelőzően, az érintett nyomvonal területén, Stibrányi Máté geofizikai felmérést végzett, amely a lelőhelytől nyugatra eső területen, valamint a felmért terület déli részén mutatott ki lehetséges régészeti jelenségre utaló anomáliákat.

A 2015 őszi végzett próbafeltárás során a geofizikai felmérés eredményeivel összhangban a nyilvántar-

¹² 67. sz. főút Somogyaszaló, Mernye, Mernyeszentmiklós, Vadépusztá, Somogybabod elkerülése (III., V., VII. szakaszok) (K067.02) és 67. sz. főút Somogyaszaló, Mernye, Mernyeszentmiklós, Vadépusztá, Somogybabod elkerülő utak között a 67. sz. főút 11,5 t-s burkolat megerősítése (II., IV., VI., VIII. szakaszok) (K067.03). Előzetes régészeti dokumentáció. Szombathely, 2015. Készítette: Tokai Zita Mária, a geofizikai kutatás vizsgálati dokumentációját készítette: Stibrányi Máté és Buránszki Nóra (Forster Központ).

tott lelőhely vonalában, attól nyugatra eső területeken (19/A-B kutatóárkok), valamint a nyomvonal délebbre lévő szakaszán (14/B és 15. kutatóárkok) kerültek elő objektumok. A terepbejárás alkalmával azonosított bronzkori település nyomait a próbafeltárás keretében nem lehetett megfigyelni. A 7 feltárt jelenségből csupán egy gödör (7. OBJ./7. SE.) (V. t. 5.) tartalmazott leletet, egy *Árpád-kori* cserépbogrács töredéket (V. t. 6.).

A kutatás alapján megállapítható, hogy a lelőhelyen egy szórványos, kevésbé intenzív településsel lehet számolni, amelynek kormeghatározása bizonytalan.

Mernye – Rézdomb

György László

A lelőhely a 67. sz. főút nyugati oldalán, Mernye és Mernyeszentmiklós között lévő Országúti-dűlő északi végében elhelyezkedő domb keleti lejtőjén található. A lelőhely a főút mindkét oldalára kiterjed. Ezen a területen 2009-ben Molnár István végzett terepbejárást, melynek során neolitikus (DVK), késő rézkori (Badenkultúra) és kora bronzkori (Somogyvár-Vinkovci-kultúra) településekre utaló szórványleleteket talált. A próbafeltárást megelőzően Stibrányi Máté geofizikai felmérést végzett, melynek eredményei elsősorban a terület déli részén mutatnak jelentősebb régészeti érintettséget.

A próbafeltárás 2015. szeptember 29. és november 3. között folyt. A kutatás során 9 szondát nyitottunk meg (20–21; 22/A–B; 23/A–C; 24/A–B jelű kutatóárkok), melyek összességében 358 m² területet fedtek le.

Régészeti korú jelenségek a kutatott terület déli részén (20–21. kutatóárkok) kerültek elő nagyobb számban. A középső (22/A kutatóárkok) és az északi (24/A–B kutatóárkok) részen negatív szondák voltak. Ezen a területen kevésbé volt intenzív a jelenségek szóródása (a 22/B, 23/A, C kutatóárkokban összesen 10 objektum). Ezek az adatok nagyjából megfelelnek a geofizikai felmérés eredményeinek.

A próbafeltárás során több korszak emlékei is feltárára kerültek. Az *Őskorból* a legkorábbi emlékeket a feltehetően *rézkori* árokból, valamint a 20. kutatóárkok területéről szórványként előkerült *kora neolitikus* edénytöredékek jelentik. Néhány bizonytalan meghatározású, *őskori* objektum mellett a *kora bronzkorból* 2 gödör került elő, a kora bronzkor végéről egy jelenség, mészbetétes díszítésű bögre töredékével (VI. t. 8.). Összesen 13 objektum keltezhető a *kora vaskor* időszakára. Ezek szinte a teljes kutatási területen megtalálhatók, de elsősorban a középső és északi részeket fedik le (21–23. kutatóárkok). Ebből a korszakból a fekete, fényezett felületű, kannelúrával díszített edénytöredékek mellett egy szűrőedény töredéke és egy besimított szvasztikával díszített edénytöredék emelhető ki (VI. t. 9.).

Az *Árpád-kort* a 20. kutatóárkok déli végében található kemencebokor (2. SE.) és a hozzá tartozó jelenségek (6–8; 36; 40–41. SE.) képviselik. A kemencebokor egy nagyméretű központi gödörből és összesen öt kemencéből áll. A munkagödör bejárata a jelenség délnyugati részén lehetett, ahol egy lépcső-szerű padka is előkerült. A kemencebokor északi részén, az

egyik kemence (8. SE.) alatt egy vaskori gödör volt (3. SE.). Ennek a kemencének a sütőfelülete rossz állapotban maradt meg, azonban a többi esetben a platnit jól meg lehetett figyelni. A kör alakú, átlagosan 120 cm átmérőjű kemencék szájánál a tapasztott, átégett felület a munkagödör oldalára is kiterjedt. A sütőfelületek 3–4 cm vastagságúak voltak. Megújításnak nem volt nyoma. A kemencék platniját közvetlenül az altalajra építették, hőtartó réteget nem képeztek, azonban két kemence esetében vasbucák (7. SE.) és kerámia-töredékek (36. SE.) is előkerültek a sütőfelület alól. A központi gödör betöltéséből származó, hullámvonal-köteggel és rádlimintával díszített, illetve fenékbélyeges, korongolt kerámiaedények töredékei alapján a jelenség a 10–11. századra keltezhető (VI. t. 1–7.).

A 2015 őszén végzett kutatás eredményeként a lelőhely határát nagy vonalakban sikerült hitelesíteni (az északi rész kivételével szinte a lelőhely teljes területén találtunk régészeti jelenségeket). A próbafeltárás eredményei a geofizikai felmérésekkel is összhangba hozhatók. A terepbejáráson azonosított korszakok közül csak a kora bronzkori település meglétét sikerült biztosan igazolni. Az *Árpád-kori* kemencebokor feltárása mellett a legjelentősebb eredmény a kora vaskori település részletének felfedezése volt.

Mernye – Lótilos 1

György László

A lelőhely a Mernyeszentmiklóstól délre elterülő Lótilos-dűlő déli végében található, nagy része a 67. sz. főút nyugati oldalán helyezkedik el, kisebb része attól keletre, az Orci-patak partján. Ezen a területen 2009-ben Molnár István végzett terepbejárást, melynek során őskori (Starčevo, DVK, Somogyvár-Vinkovci, Urnamezős kultúra) leletek mellett római kori és középkori településekre utaló leleteket talált. A próbafeltárást megelőzően az érintett nyomvonal területén Stibrányi Máté geofizikai felmérést végzett, melynek eredményei intenzív régészeti érintettséget mutattak, elsősorban a vizsgált terület déli részén. A lehetséges régészeti jelenségekre utaló anomáliák mellett három árok képe is kirajzolódott a felmérésen.

A lelőhely területén 2015. szeptember 29. és november 3. között próbafeltárást végeztünk. A kutatás során 12 szondát nyitottunk meg (25/A–B; 26/A–B; 27/A–B; 28/A–B; 29–30; 31/A–B jelű kutatóárkok), melyek összességében 455 m² területet fedtek le.

Ezen a területen összesen 21 jelenséget tártunk fel, melyek több különböző korszakba tartoznak. Az *Őskorból* két *késő rézkori* gödör (2. OBJ./2. SE. és 12. OBJ./12. SE.) és három *újkőkori* objektum (4. OBJ./4. SE.; 5. OBJ./5. SE.; 13. OBJ./13. SE.), illetve egy kérdéses korú gödör (7. OBJ./7. SE.) került elő. Az *Árpád-kort* a 25/B kutatóárkok északi felében található kemencebokor (1. SE.) és a hozzá tartozó jelenségek (15-16; 18. SE. kemencék) képviselik. Ebbe a korszakba sorolható még egy kemence és hamusgödör (16. OBJ./19-20. SE.), valamint ezektől távolabb (a 26/B és 29. kutatóárkokban) egy-egy további gödör is (3. OBJ./3. SE.; 11. OBJ./11.

SE.). A feltárt objektumok között van még négy különböző árokszakas is (6. OBJ./6. SE.; 8. OBJ./8. SE.; 9. OBJ./9. SE.; 10. OBJ./10. SE.), melyek kora ismeretlen.

A legtöbb objektum a próbafeltárással érintett terület déli részén került elő. A legjelentősebbnek az 1. SE. jelű kemencebokor tekinthető, amely hasonló a Mernye – Rézdomb lelőhelyen feltárt Árpád-kori jelenséghez. A nagyméretű, központi munkagödörhöz három kemence tartozott (1. OBJ./15; 16; 18. SE.), melyek különböző szinteken helyezkedtek el (V. t. 1.). A kemencék kör, illetve ovális alakú, közepes méretű (110–120 cm átmérőjű) sütőfelülettel rendelkeztek. Az átégett platni a kemencék szájánál a munkagödör oldalára is kiterjedt (V. t. 4.). A sütőfelület megújítására és hőtartó réteg kialakítására utaló nyomokat nem lehetett felfedezni. A kemencebokor bontása során kevés, az Árpád-korra keltezhető lelet került elő. A jelenség nyugati oldalán egy újabb kemence (20. SE.) és a hozzá tartozó hamusgödör (19. SE.) került elő. A két objektum viszonyát jól jelzi, hogy a 16. SE. jelű kemencét a 20. SE. számú kemence fölé építették, úgy hogy annak felső részét el is bontották (V. t. 3.). Az időrendi kapcsolatokat a metszetek is jól mutatják. Az előzőhöz hasonlóan ez a kemence is Árpád-kori lehet, azonban a kis számú leletanyag alapján pontosabb keletezése nem lehetséges.

A 2015 őszen végzett kutatás eredményeként a korábban meghatározott lelőhely határát nagy vonalakban sikerült hitelesíteni. Az északi részen (30–31. kutatóárkok) már nem voltak objektumok, azonban a déli részen viszonylag sok régészeti jelenség került elő (25–26. kutatóárkok). A két terület között már szórványosabban jelentkeztek az objektumok (27–29. kutatóárkok). A próbafeltárási eredményei a geofizikai felmérésekkel is összhangba hozhatók, hiszen ezek is a déli területen mutatják a lehetséges régészeti jelenségek sűrűbb előfordulását. Emellett a felmérésen kimutatható árkok közül kettő biztosan azonosítható (8. és 9. SE.) A terepbejáráson azonosított korszakok közül nem sikerült mindegyik meglétét biztosan igazolni. A próbafeltáráson újkőkori, késő rézkori és Árpád-kori települések részleteit sikerült megfigyelni.

Mernye – Meryeszentmiklós-Dél (72191)

Skriba-Nagy Mónika – Tokai Zita Mária

A lelőhely a Mernyéhez tartozó Meryeszentmiklóstól délre, a 67. számú főút mindkét oldalán, az Orci-patak nyugati partján, egy széles dombhát keleti lankáján fekszik, melynek szélei között nagy a szintkülönbség. A korábbi terepbejárások során itt intenzív középkori és kevés őskori leletanyagot találtak.

A lelőhelyen, illetve annak közvetlen közelében 2015 nyarán geofizikai kutatást végzett a Forster Központ. A 67. számú főút nyugati oldalán vizsgált terület felmérési képének középső és északi része viszonylag nagy számú régészeti vagy lehetséges régészeti jelenségeként meghatározható anomáliát mutatott. A déli, lelőhelyen kívül eső területén is megfigyelhető jelek alapján a lelőhely déli irányban túlnyúlhat az ismert határánál. Ettől északra, a 67. számú főút keleti

oldalán, a vizsgált elkerülő szakasz területén intenzív régészeti megtelepedéssel kellett számolni. Itt a régészeti anomáliák a terület középső, illetve déli részén sűrűsödtek, köztük különböző irányú árokszakasok. A lelőhelyen kívül eső északi részen is régészeti jelenségeként azonosítható jelek voltak megfigyelhetőek.

A lelőhely próbafeltárást 2015. szeptember 24.–október 21. között végeztük el.¹³ Az előzetesen kijelölt 1840 m²-nyi területből 1667 m²-t humuszoltunk le, melyből 1336 m² bizonyult pozitívnak, a többi régészetiileg negatív volt.

A 67. számú főút nyugati oldalán kijelölt árkok (34–37. számú) humuszolása során a legdélebbi, 34. szonda negatívnak bizonyult, a 35–37. kutatóárkok viszont pozitívnak, így a lelőhely területe déli irányban bővül. Itt *római kori kelta, római, Árpád- és középkori* jelenségeket tártunk fel.

A 67. számú főút keleti oldalán kijelölt kutatóárkok (38–53. számú) – négy kivételével – régészetiileg pozitív eredményt hoztak. A lelőhely intenzitásának pontosítására jelöltünk ki egy további kutatóárkot (199.), mely szintén pozitív lett. Ezen a területen a kibontott és ledokumentált jelenségek több korszak embereinek a megtelepedéséről tanúskodnak. A legrégebbi objektumok a *Dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájához* tartoznak. A *késő rézkori Baden-kultúra* korai időszakának, a *Boleráz-csoportnak* a leletei közül, említést érdemelnek az egyik gödörben feltárt, négy, csaknem ép kis bögre, csupán a felhúzott fülük tört le (VII. t. 5.)

A nyomvonal által érintett terület nagy részén egy *középkori* település részlete bontakozott ki előttünk, főként gödrök és árkok, valamint kemencék és néhány cölöplyuk formájában. Ez a település a középkori Alsó- vagy Felső-Miklóssal azonosítható. E jelenségek közül kiemelkedik az a gödör (28. STR), melynek aljából egy malomkőpár töredékei (VII. t. 3.) illetve egy ép vasolló került elő. Több kisebb-nagyobb kemencebokor is jelentkezett, a hajdani település keleti, az Orci-patakhoz közelebb eső, laposabb részein.

Sajnos a humuszolás után a feltárást több napig tartó, intenzív esőzés akadályozta. A régészetiileg pozitív területnek kb. a felét, 692 m²-t állt módunkban teljesen feltárni. A többin az esőnek, valamint a megemelkedett talajvízszintnek köszönhetően a kutatóárkok egy része megtelt vízzel, mely a szivattyúzás ellenére sem csökkent, omlásveszélyessé vált, és a bontó munkát így nem lehetett elvégezni bennük – csak folt dokumentáció van róluk. Ezeket vissza kellett temetni.

A próbafeltárási eredményeként megállapítottuk, hogy a lelőhely a korábban ismertekhez képest déli, keleti és északi irányban kissé bővült.

¹³ A próbafeltárási munkatársai: Skriba-Nagy Mónika asatásvezető régész, Tokai Zita Mária régész, Vágusz Anina és Skriba Pál régésztechnikusok. A geodéziai felmérést Eke István régész-térinformatikus végezte.

Mernye – Mernyeszentmiklós és Orci-patak között Skriba-Nagy Mónika – Tokai Zita Mária

A lelőhely a 67-es számú főút munkálatait megelőző régészeti kutatások nyomán vált ismertté. Ez a Mernyéhez tartozó Mernyeszentmiklóstól keletre, a Felsőmocsoládra vezető műút északi oldalán, a település és az Orci-patak között, viszonylag lapos területen fekszik. Itt korábban semmilyen régészeti kutatás nem történt, mivel ez a terület művelés alá nem vont ártéri rétet.

2015 nyarán geofizikai kutatást végzett itt a Forster Központ. A felmért területen nagyfokú recens szennyezettség nehezítette a geofizikai értelmezést. Elsősorban a vizsgált terület középső részén lehetett megfigyelni elszórta néhány lehetséges régészeti jelenségre utaló anomáliát. A geofizikai kutatás mellett sekélyfúrást is végeztünk a talajszerkezet vizsgálatára, mely a területen 30–40 cm vastagságban sötétbarna humuszréteget, alatta 60–70 cm vastagságban sárga agyagos homokréteget mutatott.

A régészeti lelőhely próbafeltárása 2015. október 2–7. között zajlott.¹⁴ A geofizikai felmérés alapján a területre 7 kutatóárkot jelöltünk ki (54–60. sz.), összesen 440 m² nagyságban. A humuszolás során végül 423 m²-nyi területet nyitottunk ki. Ennek során egyetlen árok bizonyult régészeti szempontból pozitívnak, az 55. kutatóárok, melyben egy kemence és egy hozzá csatlakozó sötétszürke betöltésű jelenség foltja mutatkozott. Mindkettőre rábontattunk nyugati irányba, hogy a teljes kemence és a hozzá csatlakozó nagyméretű folt egésze is kibontakozzon előttünk. A jelenség egy négyzet alakú (340×310 cm), függőleges falú, félig földbementlyített épület (4. STR VII. t. 4.) lett, melyhez a keleti oldala közepén egy kerekded kemence csatlakozott (3. STR). Az épületben, középtájt elkülönült két gödör (5–6. STR) – egyben a kemence hamusgödre, illetve minden sarkában egy-egy cölöphely mélyedt le 35–45 cm mélyen (7–10. STR). A jelenségek átlag jelentkezési szintje 142,75 cm. Feltárásuk során viszonylag nagy mennyiségű *kelta* és *római kori* edénytöredék, kevesebb állatcsont, illetve téglatöredék került napvilágra. A kemence esetében egy kb. 6–8 cm vastag, kemény, jól követhető, átégett sütőfelületet figyeltünk meg, melynek nem volt kerámiaalapozása. A többi kutatóárok negatív eredményt hozott.

A geofizikai felmérés eredményét hitelesítve a próbafeltárás során itt egy korábban ismeretlen lelőhelyet, egy római kori kelta „tanyát” találtunk.

Mernye – Mernyeszentmiklós-Országúti-dűlő 2. Skriba-Nagy Mónika – Tokai Zita Mária

A nagy kiterjedésű régészeti lelőhely a Mernyéhez tartozó Mernyeszentmiklós északi határában, a 67. számú út mindkét oldalán, az Orci-pataktól nyugatra, egy széles dombháton és annak keleti előterében fekszik.

A korábbi terepbejárásai adatok alapján az átlagos intenzitású őskori (neolitik, rézkori, bronzkori) és római kori, valamint intenzív középkori telep a 67. számú főút nyugati oldalára korlátozódott, a műúttól keletre nem lehetett terepet járni, mivel itt a terület nagy része gázos rétet. 2015 nyarán a Forster Központ a korábban azonosított régészeti lelőhelytől keletre, a 67. számú út keleti oldalán végzett geofizikai felmérést, melynek eredményei jelezték, hogy a régészeti lelőhely az út-beruházás területére is kiterjed. A lelőhely északi részén lehetett nagyszámban régészeti jelenségre, illetve lehetséges régészeti jelenségre utaló anomáliákat azonosítani, ettől délebbre már jóval ritkábbak voltak a jelek, de nem volt üres felület. A terület közepén négy különböző irányú ismeretlen árok vonala is kirajzolódott. A geofizikai kutatás mellett sekélyfúrást is végeztünk a talajszerkezet vizsgálatára, mely a területen 50–80 cm vastagságban sötétbarna mészlepedékes humuszos homokot, alatta 50–80 cm vastagságban sárga homokréteget mutat.

A próbafeltárást 2015. október 6–26. között végeztük el.¹⁵ A geofizikai adatok alapján 21 kutatóárkot (71–91. számú) jelöltünk ki. A 67. számú főút nyugati oldalán négy kutatóárkot (81–84. számú) nem lehetett megközelíteni (260 m²), így ezek kimaradtak a feltárásból. A többi, a 67. számú főút keleti oldalán levő szondák (75–91. számú) humuszolása során a következő rétegződést tapasztaltuk: a 20–40 cm vastag barna színű humuszréteg (1. STR) alatt található egy kevert, humuszos, kissé agyagos réteg (2. STR), amely vastagsága 20–150 cm között váltakozik, és ez alatt jelentkezik a löszös-agyagos altalaj. A kutatóárok humuszolása és a feltárás közötti időszakban a több napig tartó esőzés következtében a kutatóárok egy része feltáráshatatlanná vált, megállt bennük a talajvíz, oldaluk erőteljesen omladozott. Közülük néhány (153 m²) a humuszolás során pozitívnak bizonyult (71/B, 78/B, 80, 86, 87. kutatóárok), de az omlásveszély miatt nem lehetett feltárni. Ezek visszatemetésre kerültek.

A pozitív, feltárásható kutatóárokban 2015. október 21. és 26. között összesen 15 régészeti jelenséget, zömében nagyobb méretű gödröket és árkokat, és egy cölöphelyet bontottunk ki és dokumentáltunk le. Ezek átlagos jelentkezési szintje 120 cm, mélységük 12–160 cm között váltakozik. A feltárt jelenségekből nagyobb mennyiségű kerámiaanyag került napvilágra, melyek nagy része a *Dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájához* köthető. Ezekon kívül néhány, *őskori*, pontosabban nem meghatározható objektumot, valamint 3 *középkori* jelenséget is azonosítottunk.

A próbafeltárásunk eredményeként megállapítottuk, hogy a lelőhely kiterjedése a korábban ismerteknél nagyobb, keleti és északkeleti irányban megnőtt, a 67. számú út keleti oldalára is áthúzódik.

14 A próbafeltárás munkatársai: Skriba-Nagy Mónika ásatásvezető régész, Tokai Zita Mária régész, Vágusz Anina és Skriba Pál régésztechnikusok. A geodéziai felmérést Eke István régész-térinformatikus végezte.

15 A próbafeltárás munkatársai: Skriba-Nagy Mónika ásatásvezető régész, Tokai Zita Mária régész, Vágusz Anina és Skriba Pál régésztechnikusok. A geodéziai felmérést Eke István régész-térinformatikus végezte.

Felsőmocsolád – Kisbabapuszta-Malomi-dűlő 1.

Tokai Zita Mária

A régészeti lelőhely az Orci-patak nyugati partján húzódó, észak-déli irányú dombhát keleti lankáján terül el. A korábbi terepbejárás adatok alapján a gyenge intenzitású őskori (neolitikum-rézkor) telep a 67. számú főút nyugati oldalán feküdt. A műúttól keletre nem lehetett terepet járni, mivel az egész terület vízenyős, ártéri réteg, művelésbe nem vonták be. Azonban a 2015 nyarán végzett geofizikai felmérés eredményei azt jelezték számunkra, hogy a régészeti lelőhely a jelenlegi beruházás területére is elér, és valószínűleg a korábban azonosított területnél nagyobb lehet.

A kutatóárkainkat a tervezett beruházással érintett részen, a 67. számú főút és az Orci-patak közötti területen jelöltük ki. A régészeti lelőhely próbafeltárásának gépi humuszolása 2015. október 5–6. között, a kézi feltárása október 21–22. között történt.¹⁶ Eredetileg 820 m² nagyságúra terveztük a próbaárkok területét, melyet 11 kutatóárral (94–104. számú) vizsgáltunk, ám a fedettség hiánya miatt több árkot nem humuszoltunk végig. Így összesen 556 m²-en végeztünk próbafeltárást. A vizsgált terület északi része zömében negatív, a déli, 218 m² nagyságú területe régészetileg pozitív eredményt hozott. A mai felszíntől 25–40 cm vastagon öntéstartalaj humuszréteg található, mely alatt a régészeti munkálatok során a 94., a 95/B., a 96/B. és a 102. szelvényekben összesen 15 régészeti korú jelenséget azonosítottunk, amelyek 14 objektumhoz tartoznak. Közülük egy nagy, a kutatóárkokban több mint 10 m hosszban jelentkező gödörkomplexum érdemel figyelmet, melyből nagyobb mennyiségben vastag falú, vörösre kiégetett, pelyvás soványítású tárolóedények töredékeit tártuk fel. Ezen kívül több kisebb-nagyobb gödör és egy kemence esett a szondáinkba. A kemence sütőfelülete jól megfogható volt kibontása során. A hozzá keleti irányból csatlakozó hamus gödrét már nem állt módunkba feltárni, arra majd a megelőző feltárás során kerülhet sor.

Az objektumokból napvilágra került leletek zömét kerámiaedények töredékei és állatcsontok alkotják, melyek a *középső újkőkori Dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája* embereinek megtelepedésére utalnak.

A próbafeltárás eredményeképpen megállapítottuk, hogy a lelőhely a korábban ismertnél nagyobb kiterjedést mutat és a 67. számú főút keleti oldalán elterülő ártéri réteg területére is kiterjed.

Felsőmocsolád – Kisbabapuszta

Tokai Zita Mária

A Felsőmocsoládhoz kapcsolódó Kisbabapusztáról az előzetes adatgyűjtés során csupán népvándorlás kori szórványról volt információ. A lelőhelyet a 67. számú főút főpályája és a kisbabapusztai csomópont érinti. 2015 nyarán geofizikai felmérést itt három helyszínen végeztünk: 1. a nyilvántartott régészeti lelőhely nyugati részén,

a domboldalon; 2. a nyilvántartott régészeti lelőhely keleti részén, a 67. számú főút nyugati oldalán; 3. a lelőhelytől keletre, a 67. számú főút keleti oldalán, az Orci-patak ártéri rétegén. A legnyugatibb felmért területen csak szórványosan mutatkoztak régészeti objektumként azonosítható jelek. A lelőhely keleti részén vizsgált kisebb területen intenzív régészeti érintettségéről árulkodik az anomáliák nagy száma a teljes felmérési képen. A 67. számú főút keleti oldalán húzódó ártéri rétegben más módszerekkel korábban nem volt lehetséges a terület régészeti célú vizsgálata. A mostani geofizikai felmérés a terület északi részén jelezte a régészeti jelenségre utaló nyomok sűrűsödését. Ezek alapján a régészeti lelőhely kiterjedése keleti irányban nagyobb lehet a korábban ismertnél. A próbafeltárással e kérdés tisztázása is a célunk volt.

Itt a gépi humuszolás 2015. október 1–2. között, a kézi feltárás október 6., 22–27. és november 4–6. között történt.¹⁷ Eredetileg négy felületen összesen 720 m² nagyságúra terveztük a próbaárkok területét, melyet 12 kutatóárral vizsgáltunk volna, ám a fedettség hiánya miatt néhány árkot nem humuszoltunk végig. Ezekon kívül a geofizikai vizsgálatból kimaradt északnyugati felületen további két kutatóárok nyitását láttuk szükségesnek a lelőhely fedettségének tisztázása céljából. Végül összesen 683 m² nagyságú lett a próbafeltárás területe. A lehumuszolt kutatóárkok zöme régészetileg pozitív, mely 617 m² nagyságú terület. Csupán 66 m² nagyságú terület hozott negatív eredményt. A régészeti munkálatok során, a 67. számú főút keleti oldalán, az út és az Orci-patak közötti ártéri rétegben megnyitott 110. kutatóárok északi fele és a 111–113. számú kutatóárkok az október eleji nagy esőzések és a megemelkedett talajvízszint következtében megteltek vízzel, így a víz és az omlásveszély miatt a bontó munkát nem lehetett elvégezni bennük, ezért ezeket vissza kellett temetni.

A próbafeltárás során összesen 35 régészeti korú jelenséget dokumentáltunk le, melyek gödrök, cölöphelyek és kemencék. A belőlük előkerült leletek zömét kerámiaedények töredékei és állatcsontok alkotják, valamint kevés őrlőkő és vastárgyak töredékei is napvilágra kerültek. Ezek több korszak embereinek megtelepedésére utalnak: a 67. sz. főút melletti területeken főleg őskori, azon belül a *középső rézkori Balaton-Lasinja-kultúra*, a *késő rézkori Baden-kultúra* és a *kora bronzkori Kisapostagi-kultúra* népeisége élt.

Utóbbi kultúra jelenségei közül a 110. kutatóárok déli végén 105 cm mélyen jelentkező, több edény töredékeit, valamint egy őrlőkő darabját tartalmazó gödröt emelhetünk ki. A gödör közepén, egy oldalán fekvő, nagyméretű tárolóedényt találtunk, mely mészbetétes díszítésű (VII. t. 6.).

A Kisbabapusztára vezető bekötőtől északra, a domboldalon nyitott szondákban *középkori* jelenségek mutatkoztak, gödrök és egy kemence jó állapotú sütőfelülete.

16 A próbafeltárás munkatársai: Tokai Zita Mária ásatásvezető régész, Spolár Erika és Csuti Tamás technikusok. A geodéziai felmérést Eke István régész-térinformatikus végezte.

17 A próbafeltárás munkatársai: Tokai Zita Mária ásatásvezető régész, Skriba-Nagy Mónika, György László, György-Toronyi Alexandra régészek, Spolár Erika és Csuti Tamás régésztechnikusok. A geodéziai felmérést Eke István régész-térinformatikus végezte.

A bekötőtől délre, a tervezett kisbabapusztai csomópont nyugati részén, a meredek domboldalon a *kora bronzkor* mellett, *Árpád- és középkori* telepnyomokat észleltünk. Itt gödröket, tüzelőhelyet és egy árok szakaszát tártuk fel. Az egyik keskeny gödör oldalában egy ép, kisméretű, bordás nyakú csupor látott napvilágot, melynek alján svasztika (napszimbólum) alakú fenékbélyeg van (VII. t. 1–2.). Ez az edénytípus a kora Árpád-korra, a 10–11. századra keltezhető.

Vadépuszta és Kisbabapuszta között, a már a bevezetőben is említett völgyi vízvásztó környékén, és déli, Orci-patak menti szakaszán közel másfél kilométer hosszúságban egymást érik a különféle korú régészeti lelőhelyek, melyek közvetlenül az ártér szélén kezdődnek a völgy nyugati oldalán. Déli, Orci-patak menti szakaszát (Vadépusztai-mező 1) egy keskeny, 50–100 méter széles leletmentes sáv választja el az északi, a Vízvásztón található résztől, mely a Vadépusztai-mező 2 nevet kapta. A terepbejárás megfigyelései alapján feltételezett leletmentességet azután a geofizikai mérések és a feltárás is igazolták. A Vadépusztai-mező 2 lelőhely azonban a geofizikai mérések alapján – amit a feltárások is igazoltak – a terepbejáráson megfigyelnél jóval északabbra nyúlt. A terepbejárások során még északabba kerültek elő középkori leletek a felszínen (Gamás – Vadépuszta-Vízvásztó lelőhelynév alatt könyveltük el), azonban itt a próbafeltárás teljesen eredménytelen volt, nem igazolta régészeti lelőhely meglétét.

Gamás – Vadépusztai-mező 1

Molnár István

A Vadépusztai-mező 1 lelőhelyen a Kaposvári Múzeum munkatársai végezték a próbafeltárást. A lelőhely Gamás-Vadépusztától délre, Kisbabapusztától északra helyezkedik el, a megkutatót terület a jelenlegi főúttól keletre van. Egy keskeny erdősáv osztja ketté, amely közepén egy időszakos, kelet-nyugati vízfolyás árka található. Itt van a lelőhely legmélyebb pontja, valamint az ettől északra és délre lévő dombok magasabban lévő területeire terjed még ki. Az északi és a vízér környéki részen többféle korszak elszórt objektumait találtuk, míg a déli harmadban az objektumok sűrűbben jelentkeztek. A lelőhely kutatható részét délről az Orci-patakat kísérő mocsaras-vizenyős liget és erdő zárja le.

A lelőhelyen több régészeti korszak nyomát is megtaláltuk. A legkorábbi időszakot a *neolitikum* képviseli, a *dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájának* gödrei a lelőhely északi részén elszórtan helyezkedtek el. Az objektumokban nagyobb mennyiségű kerámiatöredék volt, vastag hombárok mellett, vékonyfalú vonaldíszes edények darabjait is megtaláltuk. *Réz kori* objektumok – több gödör és két kemence – a lelőhely egész területén előfordulnak. Legalább egy gödör a *Balaton-Lasinja-kultúra* képviseli, de döntően a *Baden-kultúra* időszakába tartoznak, leletanyagukból a szép mericék érdemelnek külön említést. A *bronzkori Somogyvár-Vinkovci-kultúra* gödrei és árcai a lelőhely déli és középső részén - vízfolyástól délre lévő területen és a vízfolyástól északra lévő terület

déli részen – fordulnak elő. Bennük viszonylag bőséges leletanyag, a kerámiatöredékek (behúzott peremű tál, S profilú edény, kis füles fazék darabjai) orsógombok és megmunkált kötőredékek is voltak. Ezen a területen kis számban *késő bronzkori* gödörök is előkerültek. A legfiatalabb objektumok – gödörök, kemencék és egy épület maradványa - *Árpád-koriak*, a lelőhely déli részén helyezkednek el. Az épületre rábontottunk, nagyjából 2×3 m alapterületűnek bizonyult, meghagyott agyagtömbbe vajt kemencéje az északkeleti sarkában volt, csak a közepéhez közel volt benne egy cölöplyuk.¹⁸

Gamás – Vadépusztai-mező 2

Tokai Zita Mária

A lelőhely a Gamáshoz tartozó Vadépusztától délre, a 67. számú főút mindkét oldalán, az Orci-patak forrásvidékének területére lejtő enyhe dombhát keleti lankáján fekszik. A korábbi terepbejárások során itt intenzív középkori településnyomot észleltek, sok leletanyaggal és vakolatos téglatöredékekkel, valamint kevés késő neolitik, a lengyeli kultúrához tartozó kerámiatöredéket.

A lelőhelyen, illetve annak közvetlen közelében, 2015 nyarán, geofizikai kutatást végeztünk. A felmért terület déli felének középső részén néhány nagyméretű anomália csoportosulása volt megfigyelhető, amelyek épületként is értelmezhetőek. Ezek körül még további kisebb anomáliák mutatkoztak. A lelőhely északi részén is régészeti jelenségeként azonosítható jelek sűrűsödése volt jellemző. A korábban ismert lelőhelytől északabba további területeket felmérve, szintén egyértelműen igazolhatóak voltak az emberi megtelepedésre utaló nyomok. A felmérési kép északi részén egy nagyméretű, körárokos település képe rajzolódott ki. Ennek tanulsága alapján északi irányban az ismert lelőhely kiterjedése jóval nagyobb lett, szinte megduplázódott, és igen intenzív régészeti használatra utalt. Ezek hitelesítése a próbafeltárás feladata volt. A geofizikai kutatás mellett sekélyfúrás is végeztünk a terület talajviszonyainak, rétegzettségének vizsgálatához, mely 0-100 cm mélységig sárga homokréteget mutatott.

A lelőhely feltárást október 8. - november 9. között végeztük.¹⁹ A mintegy 550 m hosszú lelőhelyen 1720 m² nagyságúra terveztük a kutatást, melyre a geofizikai adatok alapján 20 (144–163. számú), különböző hosszúságú kutatóárkot jelöltünk ki. A terület legészakibb részen a fedettség hiánya, a többen pedig az intenzív fedettség miatt az árkok egy részét nem nyitottuk ki végig. Összesen 1225 m² nagyságú területet humusoltunk le, melyből 1051 m² hozott pozitív eredményt. A régészeti próbafeltárás során itt összesen 182 jelenséget azonosítottunk, közülük 161 bizonyult régészeti korúnak. Az objektumokból kiemelkedően nagymennyiségű lelet-

18 Munkatársak: Németh Péter Gergely, Nyári Zsolt, Stunya Péter, Cserép Tamás, Baksics Gábor, Papp Zoltán. A geodéziai felmérést Eke István (Forster K.) régész-térinformatikus végezte.

19 A próbafeltárás munkatársai: Tokai Zita Mária ásatásvezető régész, Skriba-Nagy Mónika régész, Csuti Tamás, Skriba Pál, Spolár Erika és Vágusz Anina régésztechnikusok. A geodéziai felmérést Eke István régész-térinformatikus végezte.

anyag került elő. A többséget kerámiaedények töredékei és állatcsontok alkotják, valamint őrlő- és fenőkövek, vastárgyak, átégett tapasztás darabjai és téglák. A próbafeltárás során észlelték alapján a lelőhely kétrétegű. Az egész lelőhelyen magasabban jelentkező, az *Árpád-kortól a késő középkorig*, a 16. századig lakott település objektumait tapasztaltuk, ezek alatt található az *őskori*, azon belül is az északi részen a *késő újkőkori* és szórványosan a *kora bronzkori* telepek.

A lelőhely északi felén egy körülbelül 230 méter hosszú késő neolitik, a Lengyel-kultúra idejére datálható település nyoma bontakozott ki előttünk a geofizika, majd a próbafeltárás eredményeképpen. Ennek legkiemelkedőbb objektuma egy négyszeres körárokrendszer. A körárkok a Kr.e. V. évezred első felében egész Közép-Európa területén nagy jelentőséggel bíró lengyeli kultúrkör jellegzetes földművei. Ezeket meghatározott elvek és ideológia alapján általában domboldalokban, vizek közelében, többnyire lösztalajba ásva hozták létre, kör vagy kerekded alakúak, az égtájak irányában változó számú bejáratok tagolják. Közös bennük, hogy nagy földrajzi területen, nagyjából egy időhorizontban létesítették őket. A többes árkokat általában nem egyszerre létesítették, hanem idővel növelték a számukat.

A négy árokból álló vadépusztai körárokrendszer legnagyobb árka a geofizikai felmérés adatai alapján kb. 120 m átmérőjű, a legkisebb pedig kb. 60 m átmérőjű. A négy körárokra egy hosszanti szondát (156. kutatóárok) jelöltünk ki, melyben a mai felszín alatt 20–30 cm-rel, a világos, halványsárga altalajban barnás foltokkal rajzolódott ki az árokszakaszok (VIII. t. 1.). Az árkok jellemzően „V” átmetszetűek voltak, a legkülső alján egy keskeny, lemélyedő résszel. A feltárt részek alapján a legkülső árok (13. OBJ/14. STR) 270 cm mély és 405–425 cm széles volt. Befelé haladva a következő árok (14. OBJ/19. STR) ennél sekélyebb, csak 162 cm mély, de 440–460 cm szélesnek bizonyult. A 3. árok (15. OBJ/20. STR) 200 cm mély és 460–480 cm széles, míg a legbelső (16. OBJ/21. STR) 210 cm mély és 370–430 cm széles volt. A kutatóárokba eső szakaszok közül, a belső két árok esetében, egy-egy cölöphelyet is észleltünk, melyek az árkok belső szélén jelentkeztek (VIII. t. 2.). A körárokrendszeren belül és kívül is további települések, gödrök, cölöphelyek mutatkoztak. Ezek betöltéséből főleg edénytöredékek, valamint agyagcsiszolók, agyagkanalak, pattintékok és őrlőkövek töredékei kerültek napvilágra. Mivel itt löszös-homokos az altalaj, aránylag jó állapotban maradtak fent az állatcsontok is. A kerámiák közül kevés festéssel díszített példány került napvilágra. Ezeket vörös színű földfestéket alkalmaztak, melyet égetés után vittek fel az edények felületére. A festéssel díszített darabok közül a legkülönlegesebb azonban nem edénytöredék, hanem egy a régészeti szakirodalomban állat alakú „oltárkának” nevezett tárgy (VIII. t. 3.). Ez egy, a körárkokon kívül fekvő, kisebb, sekélyebb, leletekben igen gazdag, kevert, szürkésbarna, alján sötét szürkésbarna, enyhén patics- és faszénszemcsés betöltésű gödör (4. OBJ/8. STR) alján feküdt. Ennek a kisméretű, mintegy 5 cm hosszú, majdnem ép, sematizált fejű – juhra vagy kecskére ha-

sonlító –, négy lábú, a hátán kis, ovális mélyedéssel kialakított példánynak a teljes felületét egykor vörös színnel festették, mely mára már csak nyomokban maradt meg, elsősorban a mellső lábak között és a hasán. Ez a lelet típus a lengyeli kultúra egész elterjedési területéről ismert, azonban számuk igen alacsony, meglehetősen ritkán találunk hasonlókat. A korábbi vizsgálatok alapján ezek a Lengyel-kultúra klasszikus fázisára jellemzőek.

A mostani geofizikai felmérés nem az egész késő neolitik lelőhelyet érintette, hanem annak csak mintegy harmadát. Így több kérdésre, mint pl. a körárkok pontos alaprajza, szerkezete, a bejárataik száma – csak a keleti irányú földhidak estek a vizsgált területre –, a keltezésük, a körárkok és a telepjelenségek viszonya, csak a teljes feltárás és a leletanyag részletes elemzése után adhatunk majd választ.

Igen kiemelkedőnek számít ez a lelőhely Somogy megyében, mivel a megye területéről eddig mindössze egy körárok részlete került napvilágra az M7 autópálya építése közben végzett régészeti szakfelügyelet során, Szőlád – Kíszászó lelőhelyen. A körárkok száma a szomszédos Baranya megyében igen magas, melyet ott az intenzív kutatottsággal, elsősorban légitűveléssel felderítéssel magyarázhatunk. A kutatásnak köszönhetően a másik szomszédos megyében, Zalában is egyre nő az ilyen rondellás lelőhelyek száma, jelenleg ott 6 helyszínről lehet ismerünk. Mindez sejtetni engedi, hogy Somogyban is több körárkot rejthet még a föld. E kérdéskör azért is izgalmas, mert a Lengyel-kultúra keleti és nyugati csoportjának határa e megye területén húzódik.

A lelőhely egészén igen magasan, sok esetben már a felszínen jelentkeztek Árpád- és középkori leletek. Ezek egyike egy késő középkori kard keresztvása, melyet humuszolás során találtak, közvetlen a humusz alatt, a mai felszíntől 30 cm mélyen feküdt (VIII. t. 6.). A telepjelenségekben elsősorban jól kiégetett edénytöredékeket találtunk, melyek többsége díszítetlen, de szép számmal akadt közöttük csigavonal, hullámvonal, rádió minta vagy bevagdalt díszítésű példány. A fémek száma nem jelentős, a pár darab szeg, pánt, zsanér, köpű, lyukasztó, kés, csat zömében vasból készült, valamint volt néhány bronzból készült tárgy-töredék is. A csontleletek között több megmunkált darab volt.

A feltárt régészeti jelenségek zöme különböző méretű gödör, de voltak pincék, kút és kemencék is. Utóbbiak közül két mészegető kemence részlete emelkedik ki. Mindkét kemence földbe mélyített, kerekded alakú, az egyik esetében sikerült a széles, 40 cm-t meghaladó padkát is megfigyelni a tűztér körül. A tüzelő nyílásuk és a hozzájuk csatlakozó munkagödör egyiknél sem esett a feltárási területbe, így ezekről nem rendelkezünk információval. A kemencék belső felszíne zöldeskék, üvegszerű, salakosra égett, kintebb vörös színűre. Mind a vastag salakréteg, mind az erőteljes átégés a hosszú használatukra utal.

Az egyik kemence (170. STR) bontása során két csontvázat találtunk (180-181. STR). Ezek az emberek nem elbújtak ide, hanem haláluk után tudatosan helyezték el őket – egyelőre nem tudni milyen okból – a kemencébe (VIII. t. 5.), ez egyben a kemence használatának a végét is jelzi. Az egyik, hátán fekvő váz nyújtott váz

egész, a másik, szintén háton fekvő alsó fele bolygatott, hiányos volt. Az utóbbi halottat a kemence fala mellé fektették, lábait behajlították, hogy elférjen, koponyáján pedig égésnyomok láthatók. A kemencének rendkívül épen megmaradt boltozata óvta meg a csontvázat a mezőgazdasági művelés bolygatásától, csupán a boltozat legteteje esett ennek áldozatul. Ez a 210 cm átmérőjű kemence a humusz alatt 115 cm vastag betöltéssel volt dokumentálható (VIII. t. 4.). Az oldala 20–25 cm vastagon átégett, kívül vörösre, belül az aljától mintegy 40–45 cm-ig zöldeskék, szürkés, üvegszerű, salakosra. A másik kemencét (98. STR) egy későbbi, mély pince vágta ketté, így a település ezen intenzív részének a szuperpozíciót is sikerült jól megfigyelnünk. Jól tükrözik a korábbi használatot a környező területen fennmaradt *mészkemence*, *mészkemence vég*, *mészkemence alsó földrajzi* nevek.

A lelőhely déli felén a geofizikai adatok több nagyobb méretű, szögletes, mély anomáliát mutattak, melyek közül néhányra kutatóárok is kijelöltünk. Ezek a bontás során mély pincéknek bizonyultak. Sajnos csak a szondákba eső részüket állt módunkban feltárni, így alakjukról, pontos méreteikről nem rendelkezünk adattal, csupán a mai felszínhez mért mélységadataikat ismerjük, melyek 2–2,8 m közöttiek. Az egyik pincéről készített metszet jól mutatja, hogy a középkori pince egy korábbi, a benne talált seprű díszes kerámiák alapján, a kora bronzkorban ásott gödröt vágott el. A gödörnek csak a legalja maradt meg 2,6 m mélyen. Több középkori objektum betöltésébe is keveredtek bronzkori cserepek, tehát a középkori település alatt egy korábbi, bronzkori telep is húzódik.

A lelőhely egészén jelentkeztek Árpád- és középkori telepjelenségek, azonban a déli rész bizonyult nagyon intenzívnek, melytől keletre – már a próbafeltárás területén kívül – a szántásban habarcsos téglás, mészköves épület nyomait, valamint embercsontokat észleltünk, amelyek alapján talán egy templom állhatott itt. Valószínűleg a fentebb leírt kemencék is a templom építéséhez köthetők, ám erre, valamint a településen betöltött szerepükre a további ásatások adhatnak pontos választ.

A Gamási szakasz északi része: Gamás – Felső-mező, -Diósi-dűlő, -Jazvinapuszta, és a Gamás – Országúti-Studenca

Németh Péter Gergely

A Vadépuszta-mezei lelőhelyektől és a Vízválasztótól északra, a Tetves-patak felső folyása mentén, hasonló földrajzi környezetben, mint az előbbi két lelőhely esetében, azaz az ártér feletti részen, a terepbejárások során összegyűjtött kevés leletanyag nem túl intenzív lelőhelyekre utalt. A próbafeltárások is ezt igazolták: Vadépuszta és Jazvinapuszta között (Felső-mező és Diósi-dűlő) a próbafeltárás negatív eredménnyel zárult (egyetlen bizonytalan objektum), Jazvinapusztán az új, tervezett belső út a próbafeltárások alapján nem érinti lelőhelyet.

A Gamás – Országúti Studenca lelőhely északkeleti szélén két *középkori* gödröt találtunk. Fémkeresős kutatással több középkori fémtárgy és számos III. Béla

érme került elő. A terepbejárások és a próbafeltárás alapján a tervezett földmunkák az ismert középkori falunak csak a legszélét érheti el, így azt az építkezés nem veszélyezteti.

Somogybabod – Tetvesi-mező

Molnár István

A lelőhely Somogybabodtól délre, egy – mindkét oldalán erdősávval határolt – vízfolyástól északra, a Tetves-patak völgyének nyugati lejtőjén, egy kb. É–D-i irányú dombosor keleti aljában található. Csak a vízér közelében jelentkeztek a régészeti jelenségek, amelyekről északra ma is erősen belvizes terület van. Egykor a nagyobb kiterjedésű vizes területek miatt képződő iszapos rétegek fedik a korábbi objektumokat.

A lelőhelyen talált régészeti jelenségek nagyobb része *Árpád-kori*. Két kemence az előtérgödörrel együtt és több gödör biztosan ebbe az időszakra sorolható. Néhány régészeti jelenség kora – leletanyag híján – nem meghatározható, egy gödör biztosan a *kelta korra* keltezhető. Utóbbi objektum a nyesett felszínen – az Árpád-kori objektumok jelentkezési szintjén – nem volt érzékelhető, csak ezek alatt 30–50 cm-rel jelentkezett. A korábbi objektumokat egy – a kelta kor után képződött – réteg fedi, amely elvitelek az Árpád-kori jelenségek jelentős része elpusztulna.²⁰

Csombárd-Edde gázvezeték

Honti Szilvia – Molnár István – Németh Péter Gergely

A csombárdi gázfogadó állomás és a Somogyjádón illetve Eddén nyitott új kút között, gázvezetékek építését tervezték. Ezért 2012-ben elvégeztük a nyomvonal részletes bejárását²¹. 2015-ben a vezeték fektetését megelőzően régészeti feltárást folytattunk a mintegy 8 km hosszú nyomvonalon. Az új vezeték bodrogi szakasza a széles ártérrel rendelkező Pogány-völgyi-víz mentén vezet, a lelőhelyeket a patak mindkét partján megtaláljuk. A somogyjádi szakasz ettől keletre helyezkedik el, egy olyan vidéken, ahol a Bodonkúti-árok és az abba befutó számos kisebb vízér által tagolt területen szinte minden egyes kiemelkedésen több korszakot felölelő régészeti lelőhelyet találunk. Így érthető, hogy a munkák számos régészeti lelőhelyet érintettek, összesen kilenc helyszínen végeztünk megelőző feltárást, 2 illetve 3 méter széles szelvényekkel.²² Ezzel szemben az Edde irányába vezető szakasz és a csombárdi gázfogadótól nyugatra tervezett új vezeték, ezektől a vizektől távoli dombháton halad, és régé-

20 Munkatárs: Baksics Gábor, Cserép Tamás, Gál Zoltán, Nyári Zsolt, Papp Zoltán és Stunya Péter. A geodéziai felmérést Eke István régész-térinformatikus végezte.

21 A Somogy megyei vaskohászati telepek kutatása során teljeskörű terepbejárás folyt ebben a földrajzi körzetben. Fekete Cs.-Honti Sz.-Horváth F. – Jankovich B. D – Korom A. – Költő L.: Terepbejárások Somogy megyében 1999-2004. Régészeti Kutatások Magyarországon 2004-ben. (Budapest 2005) 91-120. Az új terepbejárás során csak két kisebb, bizonytalan lelőhely került elő, és néhány kiterjedését pontosítani tudtuk.

22 Munkatárs: Baksics Gábor, Cserép Tamás, Gál Zoltán, Nyári Zsolt, Papp Zoltán és Stunya Péter.

szeti lelőhelyet egyáltalán nem érintettek. A feltárások anyagi fedezetét a MOL Nyrt. biztosította. A feltárásokat Molnár István és Németh Péter Gergely vezették.

Bodrog– Berek I. lelőhely

A felszíni nyomok alapján Árpád-kori és középkori lelőhely északon egy kisebb vízér- és keleten a Pogány-völgyi-víz felé a magaspart széléig terjed. A lelőhelyet csak egy rövid szakaszon érintette az új gázvezeték, a feltárás során *késő Árpád-kori* objektumok, egy tüzelőberendezés (IX. t. 1.), és három gödör került elő. Az egyik gödörben egy kő szenteltvíztartó volt (IX. t. 2.). A feltárás környékén fémkeresővel végzett kutatás során egy ekepapucsot, több középkori pénzt, mellkeresztet, vereteket és római fibulát találtunk. Egy gazdag középkori lelőhely kis részlete került feltárássra, a szenteltvíztartó templom közelségére utal: A Bodrog-Bü-i monostortól csak a fentemlített vízér völgye választja el, míg keletre, a Pogány-völgyi-víz túlsó partján egy falusi templom maradványai találhatóak (mindkettő Magyar Kálmán átátása az 1970-es és az 1980-as években).

Bodrog– Berek II. lelőhely

A fenti, intenzív lelőhelytől délre a nyomvonal mintegy 200 méterre eltávolodik a Pogány-völgyi-víztől, a felszíni nyomok egy lelőhely ritkás szélére utaltak.

Az északi területen, a magasabb részen, 12 régészeti objektumot tártunk fel. Egy gödör az *őskorba* (*rézkor*) keltezhető. Az objektumok többsége a *római korba* tartozik. A tárológödörök mellett egy részben paticsos feltöltésű objektumban talán ipari tevékenységet végeztek, itt több salakot is találtunk. Egy gödörrel már az *Árpád-korhoz* köthető. A szelvény déli részén felfedezett sötét, iszapos betöltésű rész egy mára már elszántott, kisebb vízfolyásra utalt, a környékén csak néhány bizonytalan folt jelentkezett.

Bodrog – Buszforduló

Bodrog község déli részétől, Kis-Bodrogtól keletre, a Pogány-völgyi-víz mentén található ez a lelőhely, melyre a patakparton nagy leletsűrűség és a számos korszak jellemző. Eredetileg a nyomvonal közvetlenül a patakparton, a lelőhely legintenzívebb részén húzódott volna. Azonban technikai okokból a lelőhely területén a vezeték a pataktól jelentősen eltávolodik, és egy nagy hurkot ír le. Ennek megfelelően jelentkeztek a régészeti jelenségek is: A vezeték rész nyugati és északnyugati szakaszán csak néhány objektum került elő, míg a vízparthoz közeledve az objektumok száma is megnőtt.

Az északi részen néhány sekély *őskori* gödör került elő. A déli rész felső, szakaszán *újkőkori* objektumok kerültek elő, melyekben több eredetileg egész edény feküdt, összetörve (XII. t. 3–6.), mellettük egy csaknem ép kőbalta (*Lengyel-kultúra*). Délebbre kevés bronzkori gödört tártunk fel, még délebbre a *római kori* és az *Árpád-kori-középkori* telep számos objektuma jelentkezett. A római kori objektumokban importált kerámiákat,

érméket is találtunk. A középkori telep tárológödrei sok kerámatöredék mellett több vastárgyat is megőriztek.

A Bodrog– Buszforduló és a -Berek I lelőhelyek közötti mély területen a feltárások idején sok *római* érmét és fibulatöredéket gyűjtöttünk, ezért itt kisebb szondát nyitottunk. Régészeti objektumot nem találtunk, a megfigyelt foltok lemosódások, és azt jelzik, hogy a római kerámia és a fémek a magasabban fekvő lelőhelyről (Bodrog – Tamás-dűlő II. lelőhely), másodlagosan kerültek ide.

Bodrog – Cserhát-dűlő, Jádi út

A Pogány-völgyi-víztől keletre, enyhe lejtőn található a lelőhely, mely a felszíni leletek alapján nem tűnt intenzívnek, felszínéről a rézkoriak mellett avar- és későközépkori kerámiát gyűjtöttünk. A feltárás során ettől eltérően *Árpád-kori* objektumok kerültek elő. Négy tüzelőberendezést találtunk, az egyik egy félig földbementített épülethez tartozott, erre rábontottunk. A cölöplyuk nélküli, 2,5×3 m-es „ház” ÉNy-i sarkánál volt a kemence, amit feltehetően agyagtömbbe vájtak (IX. t. 3.). Később, az épület K-i oldalának D-i részén is kemencét vájtak az épület oldalába. A két további tüzelőberendezésről nem tudjuk, hogy épülethez tartoztak-e, vagy különálló, ún. külső kemencék voltak. Mind a négy esetben a tapasztott tüzelőfelület alját, hőtartó réteggént, összetört kerámiával rakták ki, amelyek jórészt csigavonalas-díszű fazekakból származtak (IX. t. 4.). A 11 feltárt objektumból 8 Árpád-kori volt, 3 korát nem tudtuk meghatározni.

Csombárd – Porgáta

A lelőhely a község ÉK-i határrészében található, a Pogány-völgyi-víz nyugati oldalán, délről a Csombárdi –csatornát övező rét határolja. A terepbejárás is gazdag – későbronzkori és római kori – lelőhelyet sejtett, és ezt a feltárás is igazolta, annak ellenére, hogy a nyomvonal a lelőhely déli illetve keleti szélén vezetett, derékszögben meghajolva követte a művelt, magasabban fekvő földek szélét.

18 régészeti objektumot tártunk fel. A nyugati szakaszon több sekély gödört tártunk fel, ezek korát a kevés vagy hiányzó leletanyag miatt nem lehetett meghatározni. Északabbra a *bronzkori és római kori* telep mélyebb tárológödreit tártuk fel. A bronzkori objektumokban nagyon sok kerámialelet mellett több tűt is találtunk, míg a római kori gödörök kevesebb kerámiaanyagot, de több bronz- és vastárgyat szolgáltatnak. A feltárás északi, legmélyebb részén egy sekély valamint egy nagyon mély *őskori* árok került elő.

Somogyjád – Szállás-dűlő II

A Bodonkúti-árok és mellékágai által három oldalról vízzel övezett lelőhelyen elsősorban a mélyebb, vízhez közeli részen sűrűsödtek az objektumok. A lelőhelyen 29 objektumot bontottunk ki, ezek döntően egy *késő bronzkori* (Urnamezős kultúra) telephez tartoztak. A lelőhely keleti részén igen sűrűn helyezkednek el, nyugatra meg-

ritkulnak, majd elfogynak az objektumok. A helyenként igen mély és nagyméretű gödrökben nagy mennyiségű kerámia mellett bronztüket, csonttárgyakat, fémsalakat, orsógombot, agyagnehezéket is találtunk, egyikben egy összetört hombáredény állt (X. t. 4.). Két objektum valószínűleg *kelta kori*, míg egy kétkemencés kemencebokor *avar* korinak bizonyult.

Somogyjád – Másjád

A Bodonkúti-árok másik oldalán, vízerek által övezett, egy nagyobb észak-déli irányú mélyedéssel tagolt dombon ugyanilyen gazdag lelőhelyet találunk, a terepbejárások számos különféle *őskori* kultúra leletanyaga mellett *kelta*, *római* és *Árpád-kori-középkori* kerámiát is azonosítottunk. A gázárok nyomvonala a lelőhely déli szélén haladt, és a megelőző feltárás során végül csak két időszak leletanyagára bukkantunk 40 régészeti objektumban. A nyugati dombon egy Árpád-kori telep számos, helyenként nagyon mély tárológödreit tártuk fel. Nagyon sok kerámiatöredék került elő, importanyag is. Kevésszámú érme mellett sok vastárgy és vassalak egy közeli kohászati telepre utal. Az egyik középkori gödörben – meglepő módon – két római kori fibulatöredék is volt. Feltártuk egy több oszlophelyes épület nagyobb részletét, mely ház vagy gazdasági építmény lehetett (IX. t. 6.). A keleti dombon, az őskor végéről, a kelta korból származó telep került elő. A kisebb tárológödök mellett kenyérsütő kemencét is találtunk (IX. t. 5.). Az egyik gödörben, több vassalak mellett, levegő befújására szolgáló agyagtárgy töredékei kerültek elő, ez alapján nemcsak a középkorban, hanem már a kelta korban is folyt itt vasolvasztás.

Somogyjád – Másjád, Hugyozó bokor

Az előző lelőhelytől tovább, keletre fekszik, attól csak egy kisebb vízér választja el. Viszonylag alacsony fekvése ellenére intenzív régészeti lelőhely lett: Egy *középkori* telep tárológödrei és egy kenyérsütő kemence maradványai kerültek elő, összesen 14 régészeti objektumból. Kevés kerámiatöredék mellett több vastárgyat is találtunk.

A „Dél-Balatoni szennyvízelvezetési agglomerációk szennyvíz gyűjtése és tisztítása” országos projekthez kapcsolódó feltárások

Karád környéke

Honti Szilvia – Németh Péter Gergely

A karádi szennyvízelvezeték építésekor, 2015-ben, Karádon, Kötcsén és Nagycsepelyen tártunk fel *őskori* és *középkori* temetőket és településrészleteket.²³

A **Karád – Aranyos-dűlő** lelőhely a Büdös-gáti vízét kísérő enyhe hajlású lejtőn fekszik, az adattári és terepbejárás adatok alapján a lelőhelyen elsősorban *késő bronzkori telepet* és *kora vaskor eleji* temetőt vártunk. Mivel csak a földút nyomvonalán belül dolgozhattunk,

mindössze két méter széles árkokkal tudtunk dolgozni (a tervezett 3 méteres helyett). A komoly esők miatt többszöri nekifutásra tudtuk elvégezni a feltárást, a már kinyitott árkokban megállt a víz. Ez is azt mutatta, amit a földmunka is megerősített, hogy a földút nyomvonalában haladó tervezett szennyvízelvezeték a mocsaras rétet szélét követte, ráadásul igen vastag feltöltődés volt megfigyelhető.

Végül a több mint egy km hosszú lelőhely szélén húzódó nyomvonalnak csak a legmagasabban fekvő részén bukkantunk régészeti objektumokra (itt 130 m hosszú árkot nyitottunk), a többi, részben átkutatott szakaszon, a vastag (mocsári jellegű) feltöltésben találtunk ugyan cserepeket, de régészeti objektumot nem.

A magasabb térszínű szakasz a karádi vasútállomás körüli épületekkel egy vonalban volt. Itt vékonyabb volt a fedő humusztakaró, 60–80 cm, de megállapítottuk, hogy itt sem a szántás vastagságáról van szó, hanem komoly feltöltődés mehetett végbe az idők folyamán: Az előkerült sekély gödröket és a sírokat is kevert rétegbe ásták. Ettől északkeletre vastag, kevés kerámiatöredékekkel és törmelékkel kevert réteget találtunk, feltehetőleg a dűlőút hajdani szintjét. A szint korát (azt, hogy 100, 200 vagy 1000 éves,) nem lehetett megállapítani. Ebbe beleásva bizonytalan betöltésű és körvonalú gödröket találtunk, régészeti objektum voltuk nem biztos, annak ellenére, hogy cserepeket is találtunk bennük. A lelőhely további szakaszán a szennyvízárok nyomvonala a dűlőutat követi, a megnyitott 4 kis kutatóárkokban mindenhol 150–180 cm vastag, fekete betöltést találtunk. 120–140 cm mélyen megfigyelhető volt a cserepes-paticsos „kultúrréteg” is, de objektum sehol sem volt. Az 5. kutatóárkot a magaslesnél, a környék legmagasabb pontján nyitottuk, itt a fekete réteg 80 cm vastag volt, alatta kaviccsos-márgás, érintetlen altalaj, semmilyen régészeti dolgra utaló nyom nem került elő.

Mindkét előkerült sír urnás-hamvasztásos rítusú volt (3–4. objektum). Egymástól való távolságuk alapján esetleg kisebb halom fedhette őket, ennek a felszínen semmiféle nyoma nem volt. A vastag fedő földréteg ellenére a sírok teteje megsérült, az edények teljesen összenyomódtak. A 4. sírnak volt több melléklete: Legalább 3 edény tartalmazott hamvakat (X. t. 2.), a legnagyobb, kónikus nyakú bütyökűdszes urnában, a hamvak közt, teljesen szétégett vasfibula töredékeit találtuk meg. Az urna mellett apró vaskés, egy másik edény töredékein gerezdelt orsógombot találtunk (X. t. 1.). Láthatólag az edényeket sírba tételre készítették, hiszen alig kiegészített anyagok szinte teljesen szétmállottak. A 3. számú sírban mindössze egy urna és talán egy csésze töredékét tették. Mindkét sír a *késő bronzkor-kori vaskor* közötti átmenet idejére keltezhető, valószínűleg a HaC időszakba, a leletek kevert jelleget mutatnak. A hallstatti urna és az urnamezős jellegű fazék ugyanabból a sírból került elő (XII. t. 7–8.). A gödrök korát leletanyag hiányában megállapítani nem lehetett, a „kultúrrétegben” talált cserepek között *rézkoriak* és *késő bronzkoriak* egyaránt akadtak.

Kötcsé – Bende-tanya lelőhelyen csak egy szórvány *középkori* érme került elő. A lelőhely kijelölt határán kívül, a településhez közelebb, két *rézkori*, erősen bolygatott objektumot tártunk fel (*Baden-kultúra*).

23 Munkatárs: Cserép Tamás, Nyári Zsolt, Papp Zoltán és Stunya Péter.

Nagycsepely – Református templom lelőhelyen a középkori temetőhöz és településhez köthető szórványleletek kerültek elő.

Nagyatád környéke

Honti Szilvia – Németh Péter Gergely

A nagyatádi szennyvíz-agglomeráció területén, a vezeték építésekor, 2014-ben, két lelőhelyen középkori objektumokat mentettünk meg.²⁴ **Nagyatád – Bodvica-Boda** lelőhelyen, a bodvicai középkori templomtól és temetőtől keletre, 9 *Árpád-kori* és *középkori* települési objektumot tárunk fel. A sekély gödrök és oszlophelyek aránylag kevés kerámiatöredéket és salakot rejtettek. **Lábod – Malmi réten** egy középkori tárológödrt tárunk fel, a kerámiatöredékek mellett vassarlót is találtunk.

Siófok környéke

Molnár István

A „Siófoki szennyvízelvezetési agglomeráció szennyvízelvezetése és szennyvíztisztítása” projekt keretében a Sió közelében épülő új szennyvíztisztító területén, Siófokon és a nyomvonal lelőhelyein Balatonendréd térségében végeztünk megelőző feltárást 2015-ben.²⁵ A nyomvonalnak az Endrédi-patak mentén húzódó szakasza 5 lelőhely szélét érintette. A munkákat a vezeték árkának ásása előtt végeztük, sajnos a rendelkezésre álló szűk hely miatt (egy földút és egy párhuzamosan futó régebbi vezeték akadályozott) csak 1,5–2 méter széles árkokat tudtunk lehumuszolni. Három kisebb felületű feltárást járt eredménnyel.

Siófok – Rekettyés

Az épülő szennyvíztisztító területén levő lelőhely a Siót övező vizenyős területből kiemelkedő alacsony dombon található. Korábban a Forster Központ munkatársai próbafeltárást és geodéziai kutatást végeztek a területen, ami alapján kissé módosították a lelőhely kiterjedését. Az általuk feltárássra kijelölt terület egy része kisajátítási problémák miatt nem volt kutatható, így 2500 m² került feltárássra. A gépeket a beruházó biztosította, a kitermelt föld elhelyezéséről, depózálásáról is ők gondoskodtak.

A Forster Központ által kibontott 40 után újabb 342 bontási egységet különítettünk el, amelyek közül 5 nem bizonyult régészeti jelenségnek. A megfigyelt jelenségek döntő része *késő bronzkori*, az *Urnamezős kultúra* időszakára keltezhető. Jelentős részük cölöplyuk, amelyek egykori épületek maradványai. Sajnos a felszín jelentős lepusztulása miatt csak három épület rajzolódik ki teljesen, de a sorokat alkotó cölöplyuk alapján továbbiakat is rekonstruálhatunk részlegesen. A házak sorokban

álltak, a dombot hosszabb ideig lakhatták, az épületeket többször megújították. A településszerkezetben is változás történt, az épületek tájolása valamikor megváltozott. Egy ÉNy–DK-i irányú házsor mellett Ny–K-i irányú épületek cölöpsorait is feltártuk. A cölöplyukokban viszonylag sokszor volt nagyobb kődarab. A korszakból számos gödrt is feltártunk, a kerámiatöredékek mellett több bronzleletet (sarlók, kések töredékeit) találtuk.

Az objektumok kisebb része a *középső bronzkori Mészbetétes kultúra* időszakába tartozik. Ezek a lelőhely keleti, magasabban fekvő részén koncentrálnak. A korszakra jellemző szép díszítésű edénytöredéket tartalmaztak, több kiegészíthető edény darabjait is megtaláltuk.

Balatonendréd – Kotlók-dűlő

A lelőhely Balatonendréd-től északra, az Endrédi-patak felduzzasztott szakaszától nyugatra lévő dombon található. A felület északi részén 2 középkori objektumot találtunk. Egy 1,5 méter átmérőjű, kerek gödörből nagy mennyiségű 14. századra datálható fazék- és kancsótöredék került felszínre. A gödörtől 10 méterre, egy kemence 30 cm magasan megmaradt falait és ép sütőfelületét bontottuk ki. Sajnos előtérgödre a szelvényen kívülre esett, de a sütőfelület 13–14. századra keltezhető kerámiával volt kirakva.

Balatonendréd – Szilos-dűlő

A lelőhely Balatonendréd-től északra, az Endrédi-patak felduzzasztott részétől nyugatra lévő dombon található. Északi részén a domb aljánál kezdtük a munkát, a felső részen vastag kevert dombról lemosódott réteg, alatta szürkésfekete mocsári talaj volt, amiben az objektumok nem látszottak, bár *római* kerámiát gyűjtöttünk innen. 170 cm mélységig (a vezeték tervezett mélysége alá) mentünk le eredménytelenül. Délebbre, a domb magasabb részén hamarabb, 70–80 majd 40–50 cm után elértük a sárga talajt, ebben már látszottak objektumok. Sajnos egykor fasor állt a területen, ennek gyökérzete rombolta a felső talajréteget. A lelőhelyen négy, a dombról levezető római árok volt, amelyekben viszonylag sok lelet volt, a környéken fémkeresővel római pénzek, veretek, fibula kerültek elő.

Balatonendréd – Tag-földek

Molnár István

A lelőhely Balatonendréd-től északra, az Endrédi-patak felduzzasztott részétől nyugatra lévő dombon található. A területen 2 mély és 2 sekélyebb *késő bronzkori* gödrt bontottunk ki, amelyek viszonylag gazdag leletanyagot (benyomkodott büttyökös kerámiatöredékeket) tartalmaztak.

²⁴ Munkatárs: Baksics Gábor, Brányik Sándor, Cserép Tamás és Papp Zoltán.

²⁵ Munkatársak: Siófokon Nyári Zsolt, Stunya Péter, Cserép Tamás, Sipos Carmen és Papp Zoltán, Balatonendréd Nyári Zsolt és Stunya Péter.

Somogytúr környéke

Molnár István – Németh Péter Gergely

Somogytúr, Hegyalja-dűlőn, a Dél-balatoni szennyvízprogramhoz kapcsolódóan, 2014-ben végeztünk megelőző feltárást.²⁶ Három méter széles árkot nyitottunk a vezeték nyomvonalán, amelyben a *dunántúli vonaldíszes kerámia* kultúrájának két gödrét tártuk fel. Ezek a lelőhely nyugati, dombtetőn lévő részén voltak, a keleti, mélyebben fekvő részeket nagy mélységig a dombról lemosódott rétegek fedték, ebben számos kerámiatöredéket találtunk, de objektum itt nem volt észlelhető.

A **Gamás – Országúti Studenca** nevű lelőhelyen 2014 augusztusában végeztünk megelőző feltárást.²⁷ Először a terület keleti sávjában, a 67-es út mellett, majd a dombtetőn nyitottunk 3 méter széles árkot a vezeték nyomvonalán. Az utóbbi területen egy *bronzkori* gödör és egy árok került kibontásra.

Kiseb feltárások, leletmentések és megfigyelések

Balatonendréd – Magyar Tenger Tsz 3 (Balatonendréd – Lulla összekötő út 13. lh)

Molnár István

2010–2012-ben felügyeltük a Balatonendréd-Lulla összekötő út építési munkálatait. 2012. április 2-án, az út melletti vízvezető árkok ásása közben, csontok kerültek elő. Mivel több sírfoltot láttunk, a munkát leállítottuk a területen. A lelőhely az út alá is húzódott, sajnos – mivel töltést építettek és csak igen sekély humuszolás történt – az utépítéskor végzett szakfelügyelet során a sírfoltok még nem voltak észlelhetőek.

A kivitelezővel egyeztetve megkezdtük a sírok bontását, közben a tovább ásott árkokban is újabb sírokat találtunk.²⁸ Legalább 5–6 temetkezés már megsemmisülhetett, és többet megbolygattak. Az árkok mellett, a még el nem készült rézsűk helyén, nagyjából 3 méteres szélességben humuszolást végeztünk, így sok sértetlen temetkezést is találtunk.

Összesen 60 *avar kori* sírt bontottunk ki. Egy több száz, esetleg több ezer síros temető északi, északnyugati végébe áshattunk bele. Északra az árkokban egy idő után megrikkultak majd elfogytak a sírok. Délre, délkeletre csak egy darabig voltak észlelhetőek, mivel a meredeken mélyülő domboldalra hordott nagyméretű töltésben az árok egy idő után nem érte el a sírok észlelhető szintjét.

Az ÉNy–DK-i tájolású sírok sorokat alkottak, néhány kivételtől eltekintve raboltak voltak, de így is értékes leletanyagot tartalmaztak. A női sírokban számos fülbevalót, gyöngysorokat, több gyűrűt és karperecet, a férfi sírokban övvereteket találtunk. A fegyverzet maradványai közé két lándzsacsűcs, egy íj csontmerevítői és egy nyílcsűcs tartoznak. Számos csont tűtartó, vaskés, vaskarika, vascsat mellett vödrök fémpántjait

és egy vaskanalat is találtunk. Koporsó használatának kevés nyoma volt, egy sírban koporsóvasak, máshol famaradványok utaltak rá. Két sírba felszerszámozott lovat temettek.

Már a leletanyag feldolgozása előtt is megállapíthatjuk, hogy a temető hosszú ideig volt használatban. A korábbi időszakra utalhatnak, a közeli Zamárdi – Réti földek lelőhelyet idéző fonatos díszű, préselt-lemezes, bronz és ezüst övveretek (XIII. t. 3, 7, 9, 14–17.), míg a későbbi időszakát öntött, indás övgarnitúrák jelzik (XIII. t. 4–6, 10–13.).

Buzsák – Fehérkáporna

Molnár István

Somogy megye egyik legszebb műemléke a Buzsák külterületén található Fehér káporna. A kisméretű, félköríves szentélyű téglatemplom korábban barokk kápolnaként volt ismert, a Lukács Zsuzsa és Benkhard Lilla végzett falkutatás és részleges feltárás bizonyította be *Árpád-kori* eredetét. Az épület a 17. században átépítésre került, *török korra* keltezett megerősítés nyomai látszanak körülötte.

2013-ben a templom környezetében egy mosdó-épületet készült, amelynek során egy hozzá tartozó szennyvíz-tartályt is a földbe helyeztek, valamint a temető kapuját is átépítették. Mivel a munkálatok helyszíne a templom körüli temető feltételezett helyére esett, az építés előtt megelőző feltárást végeztünk.²⁹

A szelvényünk a templomkörzet körüli árkokhoz közel, a templomtól kb. 20 méterre északnyugatra volt. A beruházás helyszínéül szolgáló 4×9 méteres területen egy kiskanalas kotró leszedte a felső humuszréteget, majd kézzel mélyítettünk tovább, viszonylag magasan kirajzolódtak az objektumok foltjai. Összesen 21 sírt és 3 telepobjektumot bontottunk ki. A szelvénytől néhány méterre délre egy 2×4 méteres árkot ástak a szennyvíz-tartály számára, ebben egy sírt bontottunk ki, a terület többi részét egy újkori bolygatás rombolta. A templomtól 23–25 méterre keletre, a bejárat helyén, két 1,5 m-es négyzet alakú oszlophelyet ástak. Ezekben nem voltak sírok, a temető már nem terjedhetett ideig.

Összesen 18, kora újkori, 17. századi, részben török kiűzése előtti, részben az utáni időszakból származó sír került feltárásra. A temetkezésekben 5 pénzét találtunk, amelyek a 1617 és 1694 közötti időszakból származnak. Egy sírban egy pár csizmapatkó és 30 füles-gomb volt, a magasabban fekvő gömb alakú gombok valamilyen felsőruhához, a félgömbösek alatta hordott ruhadarabhoz tartozhattak. Egy koponyán párta nyoma látszott. A sírok nagyjából sorokat alkotnak, de egymásra temetkezéseket, családi sírokat (mindkét alkalommal gyermek és felnőtt egymásra temetését) is találtunk. Egy esetben jól látszott a koporsó maradványa. A kéztartások változatosak, jellemzően az egyik vagy mindkét kéz a medencén vagy a hason feküdt.

Az újkori sírok metszenek 3 késő középkori gödröt. A szelvényben 3 kissé eltérő tájolású sír is volt,

26 A feltáráson Molnár István, Nyári Zsolt, Stunya Péter vett részt.

27 A feltáráson Németh Péter Gergely, Molnár István, Nyári Zsolt, Stunya Péter, Cserép Tamás, Papp Zoltán vett részt.

28 A feltáráson Molnár István, Nyári Zsolt, Cserép Tamás, Gál Zoltán, Varga Máté, Stunya Péter vett részt.

29 A feltáráson Molnár István, Nyári Zsolt és Cserép Tamás vett részt.

amelyekből kettőt metszenek a kora újkori sírok. A korábbi temetkezések a középkori temető széléhez tartozhatnak.

Valamikor – feltehetően a török alatt – megnövelték a templomkörzet eredeti méretét és a temetkezéseket kissé eltérő tájolással, nagyobb területen kezdték meg. Ennek a – a középkori temető központi részén kívül eső – területnek egy részét tártuk fel. Az átalakítás kapcsolódhat egy részleges pusztuláshoz és újratelepüléshez is, az mindenestre jól megállapítható volt, hogy a 17. század folyamán működő közösség temetkezett a templom köré.

Igal – Szent Anna templom

Németh Péter Gergely

A templom környékén végzett régészeti megfigyelések során, 2014 júniusában és októberében, a középkori temető leleteit gyűjtöttük össze. A templomtól keletre több csontváz került elő, a konkrét sírhoz nem köthető leletek között bronzpárta és érmék is voltak. A templom északi falánál a korábbi temetkezések maradványait összegyűjtő hely (ossarium) került elő. A nagyszámú embercsont között régészeti tárgyat nem találtunk, csak jelenkori építési törmelékét. A templom környékén fémkeresővel középkori érméket, ólomgolyókat és bronztárgyakat találtunk.

A templomtól északkeletre és délnyugatra, 4 *Árpád-kori* és *középkori* települési objektum leleteit gyűjtöttük össze. Az előkerült leletek alapján a lelőhely déli irányban jelentősen megnőtt. A régészeti megfigyelések idején újították fel a Kálváriát, itt is megfigyelhető volt embercsontok és kerámiatöredékek előfordulása, de ezek másodlagos helyzetűek.³⁰

Kaposvár – „Vésztározó”

Németh Péter Gergely

A Kapos folyónak a várostól nyugatra levő szakaszán építendő vésztározó földmunkái veszélyeztették a Kaposvár határában található Kaposvár-somogyszobi vasút D-i oldala nevű lelőhelyet. Itt korábban, még 2008-ban, 6 *Árpád-kori* régészeti objektum került elő, régészeti megfigyelés során.³¹ 2013. június 6. és augusztus 14. közötti próbafeltárás és régészeti megfigyelések során, összesen 24 régészeti objektumot tártunk fel.³²

Az ásás során *őskori*, *római* kori és *Árpád-kori* települési objektumokat bontottunk ki. A korábbi régészeti megfigyelés és terepbejárás csak *őskori* és *Árpád-kori* leleteket eredményeztek, ezért a római kor felbukkanása újdonságnak számított. A települési objektumok számos formáját megtaláltuk, így árok, tároló vermek, kemencék.

Az *őskorból* két tárológödört tártunk fel, melyben aránylag sok lelet volt (füles edények töredékei, sok oldaltöredék). Az *őskori* települési objektumok a *középső rézkorra* (*Balaton-Lasinja-kultúra*) keltezhetőek.

A *római* korból (Kr. u. 2–3. század) több gödört tártunk fel. A kerámiatöredékek mellett, melyek között több import díszedény (terra sigillata) töredéke is volt, több érme, vaszabla, bronzfibula töredéke is előkerült. Két kenyérsütő kemence szintén ebből a korból származik. A kemencéket csak részben tudtuk feltárni, mert az ásatási terület szélére estek. Az egyik kemencénél meg lehetett figyelni a beszakadt boltozat maradványait is (XI. t. 5.). A kemence tüzelőterét széttört téglatöredékekkel rakták ki, ezt borította a jó minőségű, vastag tapasztás. Az egyik római gödörben, római téglatöredékek mellett, az *őskor* legvégéről, a *kelta* korból származó kerámiatöredékek feküdtek. Fémkeresővel számos római kori tárgyat találtunk a lelőhelyen, ezek közül is kiemelkednek a nyúl formájú fibulák (XIII. t. 1–2.).

Az *Árpád-kori* település tárológödreiből álló leletanyag főleg fazéktöredékből állt, köztük több díszített darab is volt. A gödrök mellett feltártunk egy vízlevezető árkot is.

Kaposvár – Bán-kútja, Desedapart és Kaposvár – Desedapart

Molnár István

Kaposvártól északra a mesterséges Deseda-tó partján futó bicikliút építése kapcsán, 2015. májusában két lelőhelyen végeztünk kisebb régészeti feltárást.³³

A Deseda tó déli végétől nyugatra található **Kaposvár – Deseda** lelőhely déli és középső részén, 8 objektumot találtunk, amelyek egy része a rézsű miatt csak részben volt kibontható. Négy *bronzkori* gödört tártunk fel, az egyikben egy nagyobb edény összeilleszthető töredékei feküdtek. Két *Árpád-kori* gödört is kibontottunk, az egyik aljában később külső kemencét alakítottak ki. Ezt a gödör falába ásták, a kemenceplatni alatti területet fémsalakkal rakták ki. A lelőhelyen terepbejárást és fémkeresős kutatást végeztünk, amely során *bronzkori* és *középkori* bronztárgyakat találtunk.

A Deseda tó középső részétől nyugatra lévő **Kaposvár – Bán-kútja, Desedapart** lelőhelyen mindössze 4 objektum - egy *kelta* gödör és három leletanyagot nem tartalmazó sekély beásás - került elő. A lelőhelyen terepbejárást és fémkeresős kutatást végeztünk, amely során számos *római* érmét találtunk.

Kaposvár – Toponár, Lovarda

Molnár István

2012-ben gázvezetékét fektettek a Kaposvárhoz tartozó Toponár külterületén, a munkálatok érintették a terepbejárásokból ismert lelőhelyet is. Az árkot a korábbi vezetéktől alig egy méterre ásták, így egy nagyjából 4 méter széles felületen tudtunk dolgozni.³⁴

A lelőhely egy, egykor szélesebb árterű vízfolyás melletti dombon található, a vezeték a domb aljában, a lelőhely szélén vezeték. Az objektumok a viszonylag magasabban fekvő területen csoportosultak, sajnos

30 Munkatárs: Brányik Sándor, Cserép Tamás és Nyári Zsolt.

31 Régészeti Kutatások Magyarországon, 2008. 177. lelőhely, 204. oldal.

32 Munkatárs: Cserép Tamás, Gál Zoltán, Harag Mátyás, Nyári Zsolt és Varga Máté.

33 Munkatársak: Cserép Tamás, Stunya Péter, Nyári Zsolt, Papp Zoltán.

34 A feltárást Molnár István, Németh Péter Gergely, Nyári Zsolt, Cserép Tamás, Gál Zoltán vett részt.

csak sekélyen maradt meg. Összesen 5–5 *kelta* és *kora Árpád-kori* valamint 3 *őskori* (*neolitik* illetve *bronzkori*) gödör került elő. A kelta és Árpád-kori objektumokban is volt fémsalak a kerámiatöredékek mellett, mindkét korszakban folyhatott fémművesség a területen.

Kazsok – Cserhák Németh Péter Gergely

2014-ben K. Németh András Tolna megyei régész és a kaposvári múzeum munkatársa, Varga Máté, terrepbejárás során, *kelta* karperecet talált, embercsonttal együtt. Az embercsont és a karperec közvetlenül a szántásban került elő (8. ábra). Kelta tál sok töredékét is összegyűjtötték, ezek szintén a sírhoz tartozhattak. További sírfoltot nem lehetett megfigyelni, a bejárás során *őskori* (*bronzkori*) objektumok foltjai látszódtak a szántásban, a kelta sír előkerülési helyétől távolabb.

2015. április 23-án végzett leletmentés során a sírt nem lehetett megtalálni, ugyanakkor az előkerülési hely közelében újabb sírhoz tartozó tárgyakat lehetett összegyűjteni. A felszínen összehajlított vaskard volt, tokkal együtt. Fémkeresős kutatás során további vastárgyak kerültek elő: lándzsa, pajzsdudor, fibulatöredék és kardlanc két kisebb darabja. A leletet összegyűjtésekor és a szondázó ásás során embercsontok, hamvak, vagy kerámiatöredékek nem kerültek elő.³⁵

Magyaregres – Törökhagyás Németh Péter Gergely

2013. elején Jutai Dénes magyaregresi lakos, embercsontokat, téglatöredéket, vastárgyat és 4 koporsószeget hozott be a kaposvári múzeumba, melyeket a településtől keletre, a temetőbe vezető út úttól délre, az ún. Törökhagyás nevű részen találta.³⁶ Elmondta, hogy ezen a helyen nagyobb földmunka folyik, sok téglát és embercsontot lehet találni.

2014. január 9-én, helyszínelés során, megállapítottuk, hogy *középkori* templomot bolygattak meg. A templomtól keletre és északkeletre nagyon sok embercsont látszik a felszínen, a munkálatok során legalább 15–20 sírt elpusztíthattak.

2014. március 27-én és április 2-án elvégzett leletmentés során feltártuk a szentély alapozását. Bár a földkitermelés több helyütt megbolygatta, a többszögű, 13–14. századi, szentély formája jól kirajzolódott. Sárga agyagos alapozáson, kétméretű (kisebb és nagyobb) téglákból épült, a habarcskozás vastag. A kisebb méretű téglák túlsúlyban vannak, a nagyobb méretű téglák jó része töredékes, nem eldönthető, hogy a gépi munka bolygatása miatt, vagy eleve töredékesen építették be ezeket. A szentély északkeleti részén a támpillér jó állapotban maradt meg (XI. t. 6.). A hajó északi, déli és nyugati fala fel nem tárt, gyepes domboldalon őrződött meg, feltételezésünk szerint, a templom falai magasan megmaradhattak. A szentély délnyugati és északnyugati részén magasan megma-

radt rész esetleg a diadalív alapozása lehet. A szentélytől északra kisebb, sekély alapozású, toldaléképület (sekrestye vagy ossarium) került elő, melyet egy szögben törő fallal kötötték össze. A leletmentés során kevés kerámiatöredéket, néhány festett vakolatdarabot, bronz kódexkapcsot, érméket és vastárgyakat is találtunk. A leletmentés végén géppel visszatemetjük a templom falait és a temető helyét.³⁷

Marcali – Halastói-dűlő Németh Péter Gergely – Somogyi Krisztina

2010-ben, a tervezett 68-as főút Marcalit elkerülő szakaszán, a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat szondázó ásatást folytatott, majd megkezdte a megelőző régészeti feltárást. Összesen 630 objektumszámot osztottak ki és ennek kb. a felét teljesen feltárták. A teljes megelőző feltárást a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum végezte el, 2012. október 3. és november 13. között, 257 régészeti objektumot tártunk fel. A feltárást során a települési objektumok számos formáját megtaláltuk, cölöplyukak, tároló vermek, árkok, munkagödörök, anyagnyerő helyek, kenyérsütő kemencék mellett kutatást is azonosítottunk. A feltárást alapján a lelőhely legintenzívebb részét a Boronka-patak egykori árteréből enyhén kiemelkedő, északi dombocskára legmagasabb részén találtuk meg.

A legidősebb jelenségek, a középső neolitikumból származnak (*közép-európai vonaldíszes kultúra*). Ebből a korszakból, a változatos edényformák mellett, sok kőeszköz is előkerült.

A legtöbb objektumot a kései neolitikumhoz tartozó *Lengyel-kultúra* szolgáltatta. Két nagyméretű, oszlopszerkezetes ház maradványát találtuk meg a domb tetején, az egyik ház nyugati oszlopsora túlnyúlt a feltárást szélén (X. t. 5.), de így is rekonstruálni lehet az épület alaprajzát. A másik házszerkezetből csak a keresztirányú falakhoz tartozó jellegzetes oszlop-, ill. cölöphelyek egy része maradt meg, a lekopott platón. (A korábbi szondázó feltárást során további két oszlopszerkezetes ház nyomait találtuk meg.) A 2012-es feltárást során a Lengyel-kultúra két, faszervezet nélküli kútja is előkerült. A lelőhely északi részén, alacsonyabb területen voltak, a korabeli települést látták el ivóvízzel. Ezen a részen, egy nagy kiterjedésű, számos munkagödörből álló objektum (666. objektum) és több kisebb-nagyobb gödör is előkerült. A 666. objektum betöltésében nagyon sok kőeszközt, magkövet, valamint kova pattintékot találtunk. Ennek az objektumnak egy kisebb mélyedése két, eredetileg épen a gödörbe helyezett, csőtálas tálat rejtett (X. t. 6; XII. t. 1–2.). A csiszolt kőeszközök, kőbalták mellett előkerült egy csontból készült szerszám is. A gazdag leletanyag legjellegzetesebb részei a festett edénytöredékek, a talajviszonyok miatt a vörös festés azonban csak nyomokban maradt meg. A lengyeli településanyagban egy-két obszidián pattinték is található. Sírokat a 2012. évi ásatáson nem találtunk. Új eredmény a *Furchestich kultúra* (a *rézkor középső időszaka*) megjelenése a lelőhelyen, amit egy gödör képviselt.

35 Munkatárs: Nyári Zsolt, Papp Zoltán és Stunya Péter.

36 Jutai Dénes leletbejelentését ezúton is köszönjük.

37 Munkatárs: Aradi Csilla, Brányik Sándor, Cserép Tamás, Molnár István és Nyári Zsolt.

8. ábra. Kazsok – Cserhák: kelta karperec elpusztult sírból (Fotó: Varga Máté)

A kora bronzkori (*Somogyvár-Vinkovci-kultúra*) telephez tartoznak azok a különleges tároló helyek, amelyek egymás közelében, a kiemelkedés platóján voltak. A négyzetes, mély gödrök alján átégett, erősen faszenes réteget találtunk, ez a réteg nagyon sok gabona magvat őrzött meg (X. t. 3.). Az egyik tároló gödör (710. objektum) oldalán megfigyelt oszlophely alapján joggal feltételezhetjük, hogy földfelszíni, épített tető védte a tároló helyeket. A 727. verem alját 10–18 cm vastag átégett réteg borította, amelyen – a restaurálás alapján – 7 edény feküdt. Az edények változatos formát mutatnak: a kultúra jellegzetes egyfülű korsója, valamint bögrék, tálkák, fazekak. A 705. számú nagyméretű, kerek tároló verem alján, a szenült gabona magvas rétegben, öt edény maradványát bontottuk ki. A 2010-ben feltárt *késő bronzkori* telepészlethez (*Halomsíros és Urnamezős kultúra*) egy nagyméretű objektumcsoport tartozik.

A lelőhelyen három gödör feltételelesen a *népvándorláskorra* keltezhető. Az északi részen kevés, míg a déli részen nagyobb számú, de elszórt szerkezetű *Árpád-kori* település tárológödreit és kenyérsütő kemencéit tártuk fel. A leletanyag főleg fazéktöredékből állt, köztük számos, jellegzetes fogaskerek díszítésű.³⁸

Somogyvár – Resterica II. lelőhely

Németh Péter Gergely

Újabb római kori szarkofág került elő, szántás során, a Resterica-dűlőben. 2013. november 14-én elvégeztük a leletmentést. Nagyjából kelet-nyugati irányú, 200 cm hosszú, 96 cm széles, sarkain négyzetes kialakítású, homokkő fedőlap került elő. A szarkofág fedőlapján szántás-

ból eredő sérülések láthatók (XI. t. 1.). A szarkofágot nem tömítette el föld, csak a szélein látszik bemosódás. Az elhunyt baloldalán, deréktáján, nagyméretű, több darabra tört üvegedény látszott, ennek nagyobb részeit kiemeltük. Másnap a szarkofágot beszállítottuk a Somogyvári Polgármesteri Hivatalba. A szarkofág kiemelése (XI. t. 4.) után derült ki, hogy a kőláda alatt téglákból álló rész van, ami a szarkofágot egyenesen tartotta, és a vizesedéstől is védte. A téglák, amelyekből mintát vettünk, erősen rongálódtak és széttörttek, nem lehetett megállapítani, hogy eredetileg csupa ép, vagy már korábban széttört darabokat helyeztek-e le a temetéskor.

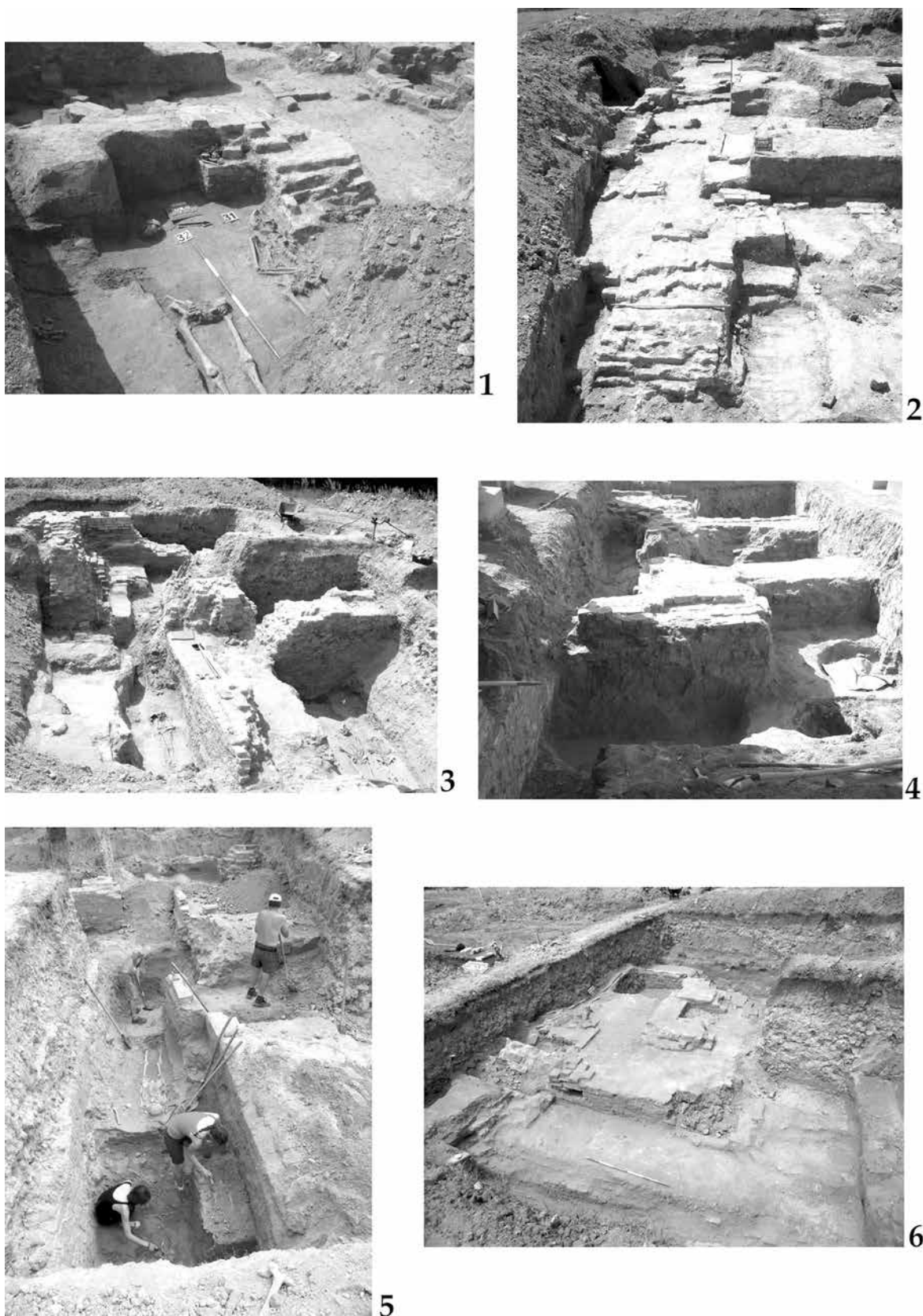
2013. november 21-én feltártuk szarkofágot. A fedőlap tisztítása során kiderült, hogy a sérülés mellett lévő törés miatt a fedőlapot nem lehet egészben leemelni, a felső rész nagyobb darabja letört. Az így keletkezett részen keresztül kellett elvégeznünk a sír feltárását (XI. t. 2.). A háton fektetett felnőt (női?) váz mellett két üvegedény volt. Az egyik a korábban már részben összegyűjtött, nagyobb edény további töredékei voltak, míg egy másik üvegedény darabjai a jobb lábnál kerültek elő. A szarkofág nem volt festve vagy vakolva, az alsó rész kidolgozása belül nagyon egyenetlen (XI. t. 3.). A feltárás után a szarkofágot a Bencés Apátsághoz szállítottuk, ahol szabadon megtekinthető.³⁹

38 Munkatárs: Cserép Tamás, Gál Zoltán, Molnár István, Móricz Róbert, Nyári Zsolt és Varga Máté.

39 Munkatárs: Cserép Tamás, Horváth Péter József és Nyári Zsolt. Kollár Zsolt bejelentését ezúton is köszönöm. Köszönöm a Somogyvári Mezőgazdasági Zrt. és a Somogyvári Polgármesteri Hivatal közreműködését, a szarkofág feltárásában és beszállításában nyújtott segítségéért.

I. tábla. Leletek középkori feltárásokból. Iharos – Temető: 1. aranyozott ezüst ruhakapocs, 2. aranyozott bronz könyv (?) veret, 3. bronz könyvveret, 7. török kori gyűrű, 8. bronz könyvcsat, 10. bronzcsat. Bárdudvarnok – Barát-domb: 4. IX. Bonifác pápa bullája, 5. ezüst pecsétgyűrű, 6. az elásott bronzgyűrűk, 9. ólomplomba (Fotó: Nyári Zsolt)

II. tábla. Iharos – Temető: 1. A későbbi átépítés által metszett sírok, 2. A templom délkeleti sarka, előtérben az újkori átépítés alapfala; Bárdudvarnok – Barát-domb: 3. A templom délkeleti része, 5. A főhajóban lévő sírok bontása, 6. A templom szentélye, a késői időszak padlójával és az oltáralapozással; Szökedencs – Temető: 4. A 2012. évi feltárás területe, a templom nyugati része a torony maradványaival (Fotó: Nyári Zsolt)

1

2

3

4

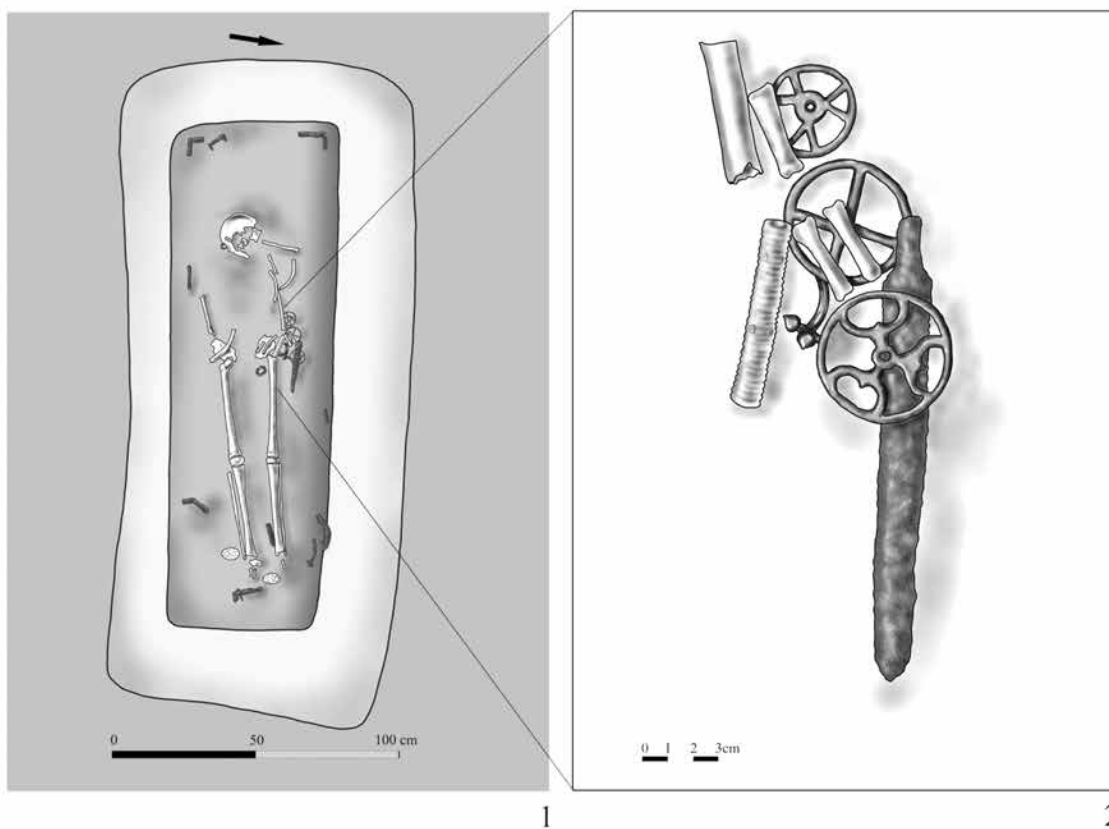

5

6

III. tábla. Órtilos – Zrínyi-Újvár: 1. Lovag alakos kályhacsempe (1557-es évszámmal) feltárás közben. 2. Korsótöredék a nyakához tapadt éremmel, 3. A VI. sz. fal alapozásának maradványai a kályha (8. obj.) omladékaival, 4. A sarkantyú-bástya cölöpsorainak maradványai, 5. Kályhaomladékok a 2014/3. szelvényben, 6. Griff alakos kályhacsempe feltárás közben (Fotó: 1-3, 5-6: Varga Máté, 4. Költő László)

3

IV. tábla. Zamárdi – Réti földek: 1–2: 2503. sír; 3: A koporsókon elhelyezett vasalatok rekonstrukciója (Rajz: Ambrus Edit)

1

2

3

4

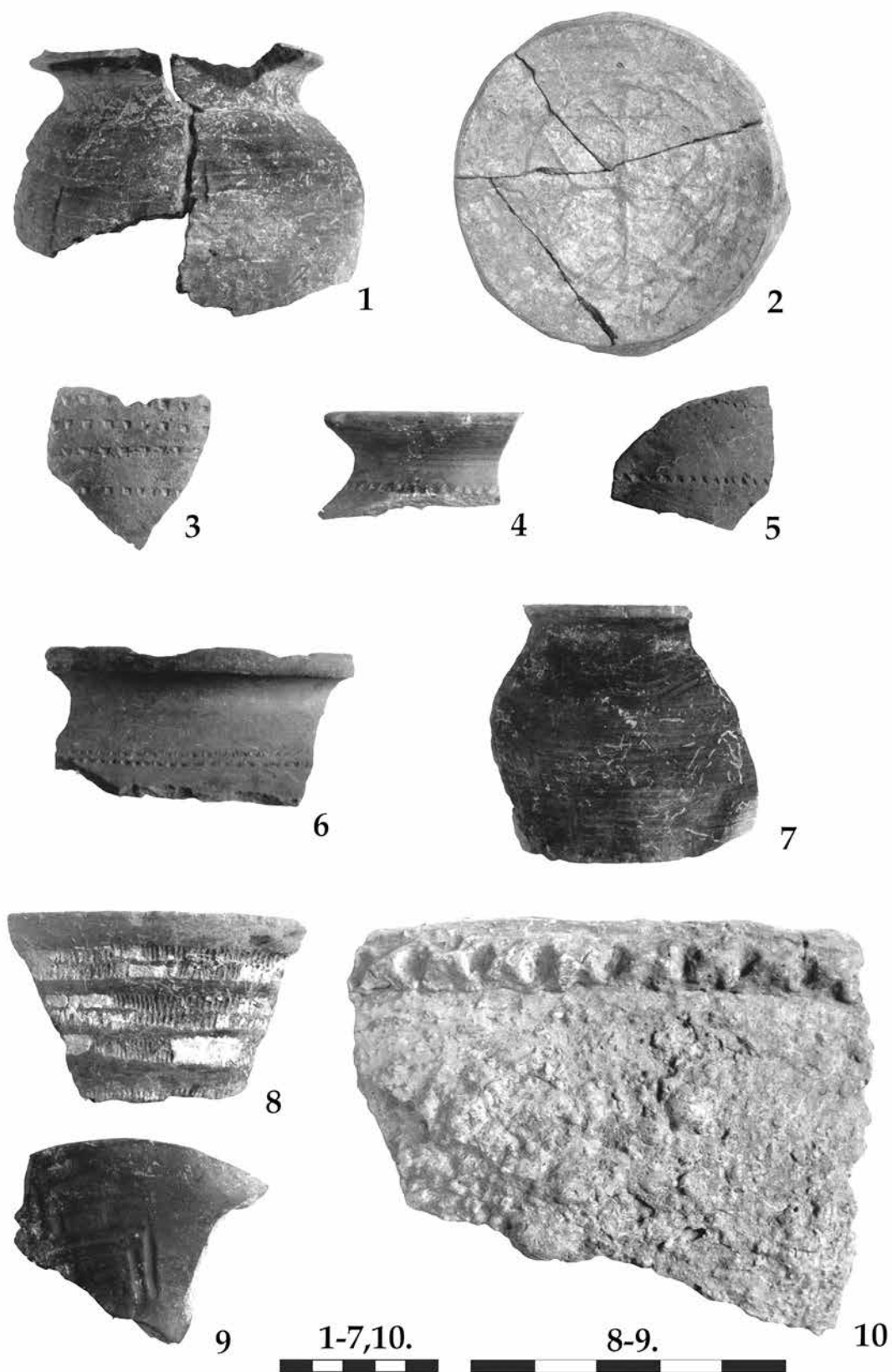

5

6

V. tábla. 1-4. Mernye – Lótilos: 1. Árpád-kori kemencebokor; 2. Árpád-kori fazéktöredék; 3. Többszörösen megújított és egymást metsző kemencék; 4. Árpád-kori kemence; 5-6. Mernye – Országúti-dűlő: Árpád-kori tüzelőberendezés és bogrács töredék.

VI. tábla. 1-10. Mernye – Rézdomb. A feltárásakor előkerült Árpád-kori (1-7.) és őskori (8-10.) kerámialeletek (1-6: 2. SE; 7: 40. SE; 8: 132. SE, 9: 3. SE; 10: 21. SE)

1

2

3

4

5

6

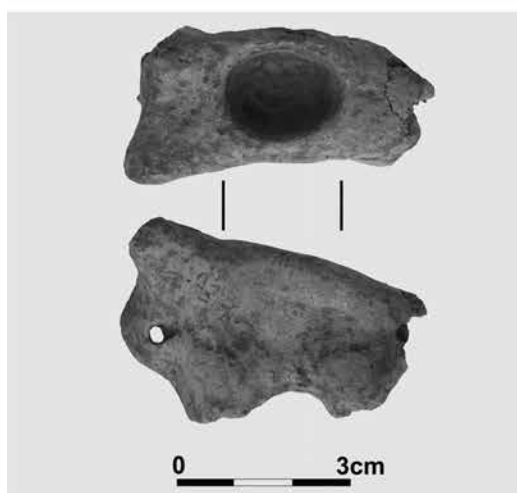
VII. tábla. 1-2, 6. Felsőmocsolád – Kisbabapuszta: 1-2. Árpád-kori gödör, benne fenékbélyeges csupor, 6. Korai bronzkori tárolóedény, 3., 5. Mernye – Mernyeszentmiklós-Dél: 3. Középkori gödör malomkőpár töredékeivel (28. STR), 5. A Baden-kultúra kis bögréi (37 STR); 4. Mernye – Mernyeszentmiklós és Orci patak között: római kori kelta kemencés ház (Fotó: 1., 2., 5., 6. Tokai Zita Mária, 3. Skriba Pál, 4. Vágusz Anina)

1

2

3

4

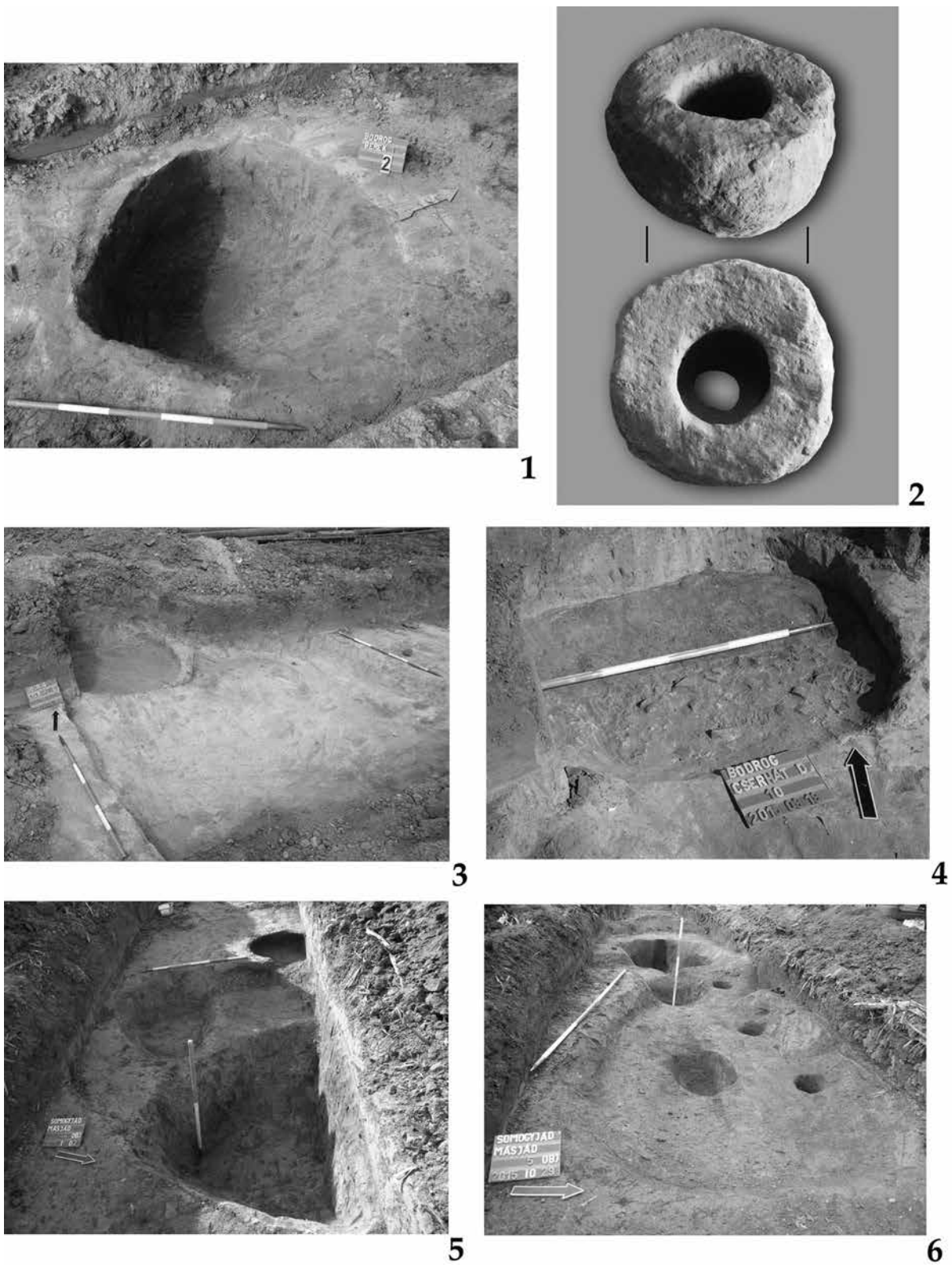

5

6

VIII. tábla. Gamás – Vadépusztai-mező 2: 1-2. A Lengyel-kultúra négyszeres körárok-rendszerének feltja (13-16. obj.) és a belső körárok metszete, 3. A Lengyel-kultúra állat alakú „oltárkája”, 4-5. Középkori mészégető kemence és a benne fekvő csontvázak, 6. Középkori kard előkerülése.
(Fotó: 1. Spolár Erika, 2., 4.: Csuti Tamás, 3. Bicskei József, 5. Skriba Pál, 6. Tokai Zita Mária)

IX. tábla. 1-2. Bodrog – Berek I: Árpád-kori tüzelőberendezés és szenteltvíztartó; 3-4. Bodrog – Cserhát-dűlő, Jádi út: Árpád-kori épület és kemence (8-9-10. objektum); 5-6. Somogyjád – Másjád: 5. kelta kemence és gödör, 6. Középkori építmény (Fotó: Cserép Tamás, Nyári Zsolt és Stunya Péter)

1

2

3

4

5

6

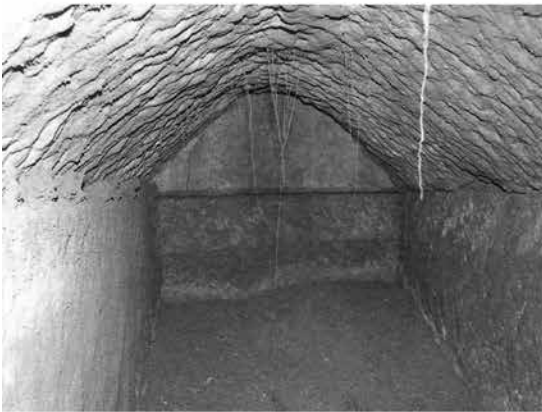
X. tábla. 1-2. Karád – Aranyos-dűlő, 4. sír; 4. Somogyjád – Szállás-dűlő II: Az urnamezős kultúra tárolóedénye a 3. gödörből. 3, 5-6. Marcali – Halastói-dűlő: 3. Kora bronzkori gabonásverem, alján szennült gabonaréteggel, 5. A Lengyel-kultúra házának oszlopsora 6. Csőtálpas edények a 666. objektumból
(Fotó: Cserép Tamás, Nyári Zsolt és Stunya Péter)

1

2

3

4

5

6

XI. tábla. 1-4. Somogyvár – Resterica II: Római szarkofág-sír feltárása; 5, Kaposvár – Vésztározó: római kemence; 6. Magyaregres – Törökhagyás: Középkori téglatemplom maradványai (Fotó: Nyári Zsolt)

XII. tábla. 1-2. Marcali – Halastói-dűlő: A Lengyel-kultúra csőtálpas tálai; 3-6. Bodrog – Buszforduló: A Lengyel-kultúra „oltárkáinak” (3,5), töredékei és edényei (4,6); 7-8. Karád – Aranyos-dűlő: A 4. sír két, részben restaurálható edénye (Fotó: Nyári Zsolt)

XIII. tábla. 1-2. Római „nyúlfibulák” a kaposvári vésztározó feltárásából; 3-17. Leletek a balatonendrédi avar temetőből (Fotó: Nyári Zsolt)